

Beleidskader Wonen en Werken

Sterke steden en vitale kernen

Mei 2024

Provincie Noord-Brabant

Inhoud

Voorwoord	3	4 De provinciale aanpak & uitvoeringsstrategie verstedelijking	55
1 Inleiding	5	4.1 Wat gaat de provincie doen	55
1.1 Aanleiding: waarom een beleidskader Wonen en Werken?	5	4.2 Integraal werken aan het toekomstbestendig maken van het stedelijk netwerk	59
1.2 Verhouding tot andere provinciale kaders en trajecten	7	4.3 Bouwen en wonen in sterke steden en vitale kernen	65
1.3 Milieueffectrapportage als hulpmiddel	9	4.4 Versnellen van de verduurzaming van bedrijventerreinen en een passend en toekomstbestendig aanbod van werklocaties	68
1.4 Proces totstandkoming beleidskader Wonen en Werken	11	5 Financiën, aandachtspunten en indicatoren	72
1.5 Leeswijzer	12	5.1 Risico's en kansen voor de uitvoering van dit beleidskader	72
2 Trends, ontwikkelingen en hoofdpogaven	13	5.2 Financiën	73
2.1 Trends en ontwikkelingen	14	5.3 Doelstellingen en indicatoren	74
2.2 Opgaven verstedelijking	20	Bijlage 1	77
3 Ambities, doelen en beleidskeuzes verstedelijking	33		
3.1 Koers 2030 - 2050	33		
3.2 Sturen op een duurzaam samenhangend stedelijk netwerk	36		
3.3 Beleidskeuzes	40		
3.4 Wonen en Werken	47		

Voorwoord

Brabant staat de komende twintig jaar voor enorme uitdagingen. Allereerst moeten we zorgen dat onze bestaande dorpen, steden en bedrijventerreinen klaar worden gestoomd voor de toekomst. Dat betekent dat ze goed bereikbaar, betaalbaar en duurzaam moeten zijn. Daarnaast is er een enorme groeiopgave. We willen honderdduizenden woningen bouwen, met voldoende voorzieningen en goede plekken om te werken. En dat in een tijd waarin ook klimaatadaptatie, de energietransitie, mobiliteitstransitie, gezondheid en brede welvaart belangrijker zijn dan ooit. Dat vraagt veel van ons als provincie. Of liever gezegd: van ons als Brabanders.

Want uiteindelijk willen we allemaal fijn wonen. Of dat nou in een dorp, stad of op het platteland is. En we willen fijn werken op een plek die goed te bereiken is met de fiets, bus of auto. Niet voor niets zijn we daarom op dertien bedrijventerreinen bezig met het project Grote Oogst. Daarin komen bijna alle grote uitdagingen van deze tijd bij elkaar. We zetten in op dubbel ruimtegebruik, door slimmer om te gaan met parkeren en stroomopwek. We zoeken naar manieren om elektriciteit en warmte te delen tussen bedrijven. En we passen op bedrijventerreinen meer groen en wateropslag in. De komende jaren zijn nog veel meer van dit soort slimme projecten nodig, want de ruimte in onze provincie is schaars. Dat geldt zowel voor Brabant als geheel, maar ook binnen onze steden. Daar wonen steeds meer mensen op een klein oppervlak.

De grote vraag is dan ook: hoe kunnen we inspelen op alle uitdagingen voor de toekomst, met ruimte voor ontwikkeling en tegelijk de kwaliteit van de leefomgeving in onze steden en dorpen behouden en versterken? De verstedelijkingsdruk is hoog en de ruimte is schaars. De provincie heeft een belangrijke rol bij de aanpak van de vele samenhangende opgaven in de leefomgeving, binnen de context van de afbakening van wettelijke taken en het rijksbeleid.

Dit beleidskader Wonen en Werken bevat een uitwerking van het beleid voor wonen en werken uit de Brabantse Omgevingsvisie en geeft aan wat de provincie wil bereiken. De toegevoegde waarde van de provincie ligt daarbij vooral bij het voeren van regie op samenvallende opgaven in de steden en dorpen en het maken van afwegingen tussen de verschillende schaalniveaus. Het provinciaal handelen wordt uitgewerkt in de uitvoeringsagenda Wonen en Werken.

Het verstedelijkingsbeleid begint niet op nul. Het beleidskader is opgesteld in samenhang met het Ontwikkelperspectief Stedelijk Brabant. Dat is door Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen gezamenlijk opgesteld als uitwerking van de NOVEX. In het NOVEX-gebied Stedelijk Brabant werkt het Rijk langjarig samen met de partners om te komen tot realisering van de verstedelijkingsopgaven, ook in relatie tot de nationale programma's.

Daarnaast zijn in de Omgevingsvisie op strategisch niveau diverse integrale hoofdpogaven benoemd. In lijn met de Koers 2030 zijn voor de meeste onderwerpen inmiddels beleidskaders vastgesteld. Er is nog behoefte aan een beleidskader voor de opgaven op het gebied van wonen en werken in onze steden en dorpen. Het huidige beleid, uit de Structuurvisie ruimtelijke ordening uit 2010, is hierbij als vertrekpunt genomen en geactualiseerd. Nieuwe inzichten zijn verwerkt en er is een verbinding gelegd met andere relevante beleidskaders en de opgaven die daarin staan.

Dit beleidskader vertaalt wat de betekenis van die beleidskaders is voor het verstedelijkingsbeleid. Met de vaststelling van dit beleidskader vervalt de Structuurvisie.

Wilma Dirken,
gedeputeerde Ruimtelijke
ontwikkeling/wonen

Stijn Smeulders,
gedeputeerde Stedelijke
ontwikkeling/werken

1 Inleiding

1.1 Aanleiding: waarom een beleidskader Wonen en Werken?

Veranderende en urgente opgaven

Er verandert in Brabant veel en in een hoog tempo. Maatschappelijke opgaven en demografische ontwikkelingen brengen vraagstukken en opgaven met zich mee die urgent, ingrijpend en grootschalig zijn en die bovendien vaak met elkaar zijn verweven. Denk aan het versnellen van de woningbouw en de aansluiting op mobiliteitsnetwerken, het voorzien in de energiebehoefte van nieuwe ontwikkelingen en de ombouw van de bestaande gebouwenvoorraad, het vinden van ruimte voor de productie van duurzame energie, de aanpassing aan een veranderend klimaat en de ontwikkeling van een circulaire economie. Met daarbij ook de doelstellingen en ambities om de leefbaarheid en de brede welvaart van de Brabanders te vergroten.

De provincie heeft een belangrijke rol bij de aanpak van de vele samenhangende opgaven in de leefomgeving, binnen de context van de afbakening van wettelijke taken en het rijksbeleid. Dit beleidskader Wonen en Werken geeft invulling aan de positiebepaling van de provincie in dit speelveld. De toegevoegde waarde van de provincie ligt vooral bij het voeren van regie op

samenvallende opgaven in de steden en dorpen en het maken van afwegingen tussen de verschillende schaalniveaus. Welke koppelkansen liggen er en welke functiecombinaties zijn mogelijk of noodzakelijk? Hoe behouden of versterken we de kwaliteit van de leefomgeving in het verlengde van alle ontwikkelingen? De leefomgeving heeft een grote invloed op het dagelijks leven van Brabanders en is dus van belang voor een breed beleven van welvaart.

Het centrale vraagstuk is om een balans te vinden tussen alle opgaven in combinatie met het borgen en vergroten van de kwaliteit van de leefomgeving in onze steden en dorpen. Het beleidskader Wonen en Werken bevat een uitwerking van de ambities uit de Omgevingsvisie, voor een sterk stedelijk netwerk gezien vanuit het verstedelijkingsbeleid. Welke opgaven komen er vanuit de verstedelijkingsopgave af op de provincie, welke uitgangspunten gelden in het beleid voor wonen, werken en stedelijke gebiedsontwikkelingen en hoe vervult de provincie daarbij haar rol?

Verlopen Structuurvisie RO & juridische grondslag

Naast de Brabantse Omgevingsvisie bevatte de Structuurvisie RO het ruimtelijke beleid en de doelen die de provincie graag wil bereiken en op welke wijze. Deze structuurvisie is eind 2010 in werking getreden en in 2014 partieel herzien vanwege een aanpassing van het landbouwbeleid. De looptijd van de structuurvisie is afgelopen en vraagt om vervanging. Het beleid is ook niet meer actueel door de vaststelling van de Omgevingsvisie (2018) en de thematische uitwerkingen in beleidskaders, zoals voor energie, economie, mobiliteit, landbouw en voedsel, natuur en het regionale water- en bodemprogramma. Gelijk met de vaststelling van het beleidskader Wonen en Werken is de Structuurvisie RO daarom ingetrokken.

Dit beleidskader heeft een juridische grondslag als een niet-verplicht programma onder de Omgevingswet. Naast de Omgevingsvisie biedt het beleidskader inzicht in de provinciale doelen van het verstedelijkingsbeleid. Daardoor biedt het beleidskader een grondslag voor provinciaal handelen, bijvoorbeeld voor het maken van (regionale) afspraken rondom verstedelijking, voor kaderstelling in de omgevingsverordening of als grondslag voor de inzet van instrumenten, zoals het projectbesluit, instructies of een interventiebesluit. Gekoppeld aan het beleidskader wordt een uitvoeringsagenda vastgesteld.

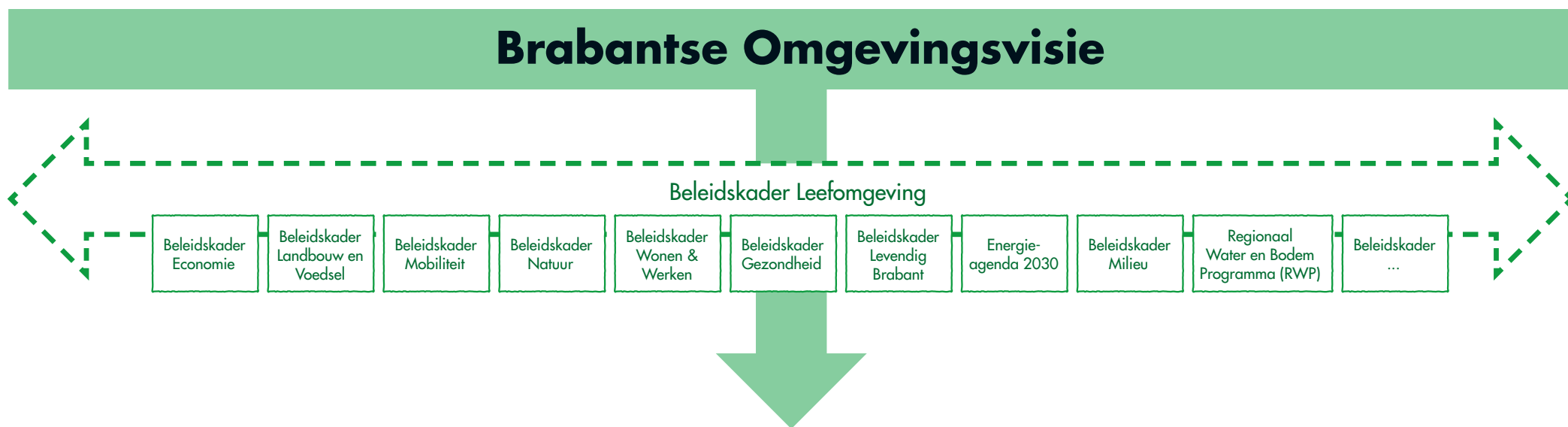

1.2 Verhouding tot andere provinciale kaders en trajecten

Het beleidskader Wonen en Werken bevat een uitwerking van de ambities uit de Omgevingsvisie voor een sterk stedelijk netwerk gezien vanuit het beleid voor wonen en werken. Het beleidskader verbindt de Omgevingsvisie met de uitvoeringsagenda Wonen en Werken, waarin het handelen van de provincie naar acties is vertaald. Daarnaast worden in het beleidskader verbindingen gelegd met opgaven vanuit andere beleidsterreinen.

Binnen de provincie zijn op allerlei terreinen thematische beleidskaders vastgesteld. In die beleidskaders zijn vanuit een specifieke opgave het beleid en de provinciale rollen uitgewerkt,

vanuit richting geven, beweging stimuleren of mogelijk maken van ontwikkelingen. Het beleidskader Wonen en Werken bevat het beleid voor de verstedelijkingsopgaven vanuit een integrale benadering, waarbij ook de relevante doelen en opgaven van die andere beleidskaders zijn opgenomen. Want er is een grote samenhang met andere beleidsterreinen: deze kunnen oorzaak zijn van leefomgevingsopgaven of juist bijdragen aan de oplossing daarvan. Het bereiken van de doelstellingen en ambities van het verstedelijkingsbeleid is ook afhankelijk van het beleid en de uitvoering op andere terreinen.

Er zijn verschillende beleidsvelden die een wisselwerking hebben met het verstedelijkingsbeleid, zoals het beleidskader Mobiliteit, het beleidskader Economie, inclusief de inzet op een circulaire samenleving en het beleidskader Energie. Het beleidskader Gezondheid vraagt om extra inzet op gezondheid en legt daarbij een extra accent op luchtkwaliteit, evenals het beleidskader Milieu. De Visie klimaatadaptatie (2020) en het Regionaal Water- en bodemprogramma vragen – ook vanuit verstedelijking – rekening te houden met de gevolgen van klimaatveranderingen en waar mogelijk bij te dragen aan klimaatmitigatie en -adaptatie. Uitgangspunt is een klimaatbestendig en robuust water- en bodemsysteem. In het beleidskader Leefomgeving is uitwerking gegeven aan een nadere invulling van de aanpak 'diep, rond en breed' uit de Omgevingsvisie, gericht op het maken van integrale afwegingen voor de leefomgeving. Daarbij wordt ingezet op een proces om tot een brede afweging van de verschillende belangen en waarden te komen, een zo optimaal gebruik van schaarse ruimte én versterking van een veilige en gezonde leefomgeving met goede omgevingskwaliteit. De relatie tussen het beleidskader Leefomgeving en andere beleidskaders, dus ook het beleidskader Wonen en Werken, is daardoor groot. Dit beleidskader geeft invulling aan de manier van werken uit het beleidskader Leefomgeving, door de brede afweging van belangen vanuit het verstedelijkingsbeleid te concretiseren en de verbinding met opgaven uit andere beleidskaders te leggen. De integrale vertaling van de opgaven uit alle beleidskaders is opgenomen in het ruimtelijk voorstel dat de provincie op verzoek van het Rijk heeft gemaakt en dat input levert voor een herziening van de Brabantse Omgevingsvisie.

1.3 Milieueffectrapportage als hulpmiddel

De provincie gebruikt een milieueffectrapportage als instrument om keuzes te maken over de inhoud van dit beleidskader. De milieueffecten van de voorgenomen beleidswijzigingen zijn beschreven in een plan-Milieueffectrapport (plan-MER). In een vroeg stadium van de totstandkoming van het beleidskader Wonen en Werken zijn verschillende beleidsopties verkend. De effecten, kansen en risico's voor de fysieke leefomgeving van de beleidsopties zijn in beeld gebracht op het abstractieniveau van dit beleidskader. Daarmee is de basis voor het beleid uitgewerkt en aangescherpt. Met deze procedure is het brede milieubelang meegewogen in de totstandkoming van het beleidskader en zijn kaders en randvoorwaarden aangegeven.

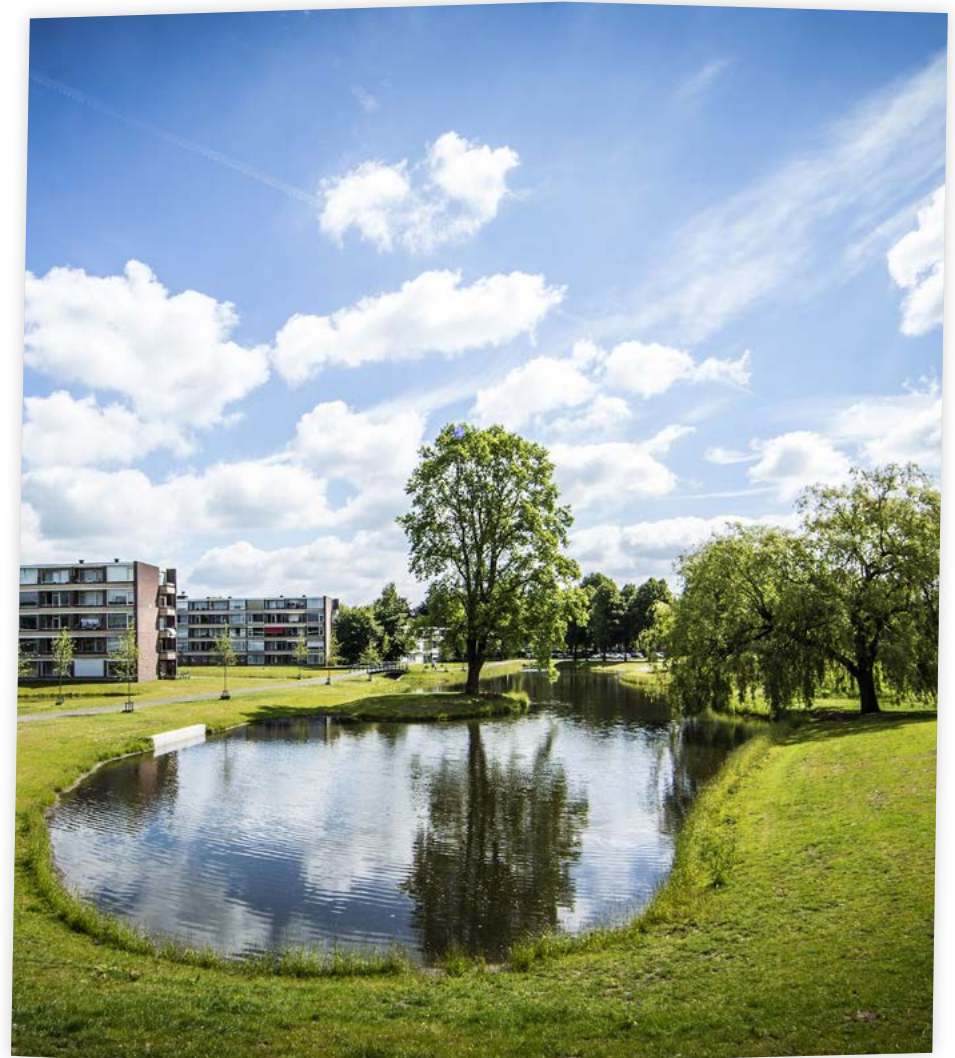
In het plan-MER zijn drie alternatieven voor wonen en werken ontwikkeld, ook rekening houdend met andere aspecten als gezondheid, klimaat, energie, circulariteit en mobiliteit, die tezamen de bandbreedte van de effecten van verstedelijking weergeven:

- Alternatief 1: geconcentreerde stedelijke ontwikkeling.
- Alternatief 2: polycentrische verstedelijking in en rondom bestaande concentraties.
- Alternatief 3: regionale spreiding.

Aan de hand van deze drie alternatieven is in beeld gebracht welke kansen of risico's verschillende manieren van verstedelijking hebben voor de leefomgeving en is een aanzet gegeven voor hoe de provincie daarin haar rol kan invullen. Uit de beoordeling blijkt dat een polycentrische ontwikkeling veel van de kansen op verbetering van gezondheidsbescherming, geurhinder, lichthinder, klimaat, natuur, ruimtelijke kwaliteit, gebruiksfuncties, mobiliteit en economie vanuit alternatief 1 (een geconcentreerde stedelijke ontwikkeling) behoudt en veel van de risico's op negatieve effecten voorkomt of beperkt. Ook de risico's op verslechtering van de bovengenoemde milieuaspecten en bodem van alternatief 3 (regionale spreiding) treden niet of in minder mate op. Zo vergroot een polycentrische stedelijke ontwikkeling de agglomeratiekracht in het stedelijk netwerk ten opzichte van alternatief 3 en stimuleert het andere, ruimte-efficiënte en milieuvriendelijke vervoerswijzen dan de auto (in vergelijking met alternatief 3). Ook zijn de risico's op het wegvallen van draagvlak voor werkgelegenheid, voorzieningen en OV-bereikbaarheid in het landelijk gebied beperkter dan alternatief 1. De kansen voor een gezonde, klimaatadaptieve en duurzame inbreiding en transformatie van woon- en werkgebieden blijven groot.

In het plan-MER zijn geen concrete locaties voor de ontwikkeling van woningen of nieuwe bedrijvenlocaties onderzocht. De bevoegdheid om de afweging daarvoor te maken ligt, binnen randvoorwaarden, bij de gemeenten. Het plan-MER bevat voorts aandachtspunten in de vorm van kansen en bedreigingen die relevant zijn voor de uitvoering van het verstedelijkingsbeleid. Deze aandachtspunten zijn betrokken bij de opstelling van dit beleidskader.

Naast het onderzoek naar de effecten van de drie verstedelijkingsconcepten, is apart onderzoek gedaan naar de geschiktheid van bestaande bedrijventerreinen voor de vestiging van (X)XL-logistiek; dat is grootschalige logistiek met een oppervlakte groter dan 3 ha. Hierbij zijn diverse milieuaspecten betrokken. Dit onderzoek biedt, naast een ruimtelijk economisch onderzoek, de basis voor het maken van regionale afspraken over op welke terreinen vestigingsmogelijkheden voor (X)XL-logistiek behouden blijft. En biedt een onderbouwing voor de provincie om voor het overige grondgebied de vestigingsmogelijkheden voor (X)XL-logistiek te beperken.

1.4 Proces totstandkoming beleidskader Wonen en Werken

Samenwerking met onze vele partners is cruciaal om de verstedelijkingsopgave voor Brabant te realiseren.

De provincie heeft de koers voor de komende jaren niet alleen bepaald. De provincie werkt sinds 2020 samen met het Rijk, gemeenten en waterschappen van Brabant aan een gezamenlijk ontwikkelperspectief en uitvoeringsagenda voor het netwerk van steden en dorpen voor de periode tot 2040. Het beleidskader is in nauwe wisselwerking met dit traject tot stand gekomen.

Het Ontwikkelperspectief is op 26 oktober 2023 in de stuurgroep NOVEX stedelijk Brabant vastgesteld, als gezamenlijke koers voor de stedelijke opgave van Brabant.

Daarnaast is overleg gevoerd op het gebied van wonen, werken en stedelijke gebiedsontwikkelingen in verschillende werkgroepen en zijn dialoogsessies georganiseerd met vele externe partners en belanghebbenden. In deze sessies is actief meegedacht over de wijze waarop wij invulling kunnen geven aan onze rol en verantwoordelijkheid. Gezamenlijk is kritisch gekeken naar de beleidskeuzes en zijn waardevolle suggesties meegegeven voor de uitwerking van dit beleidskader.

In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de betrokken gesprekspartners en de overleg- en participatiemomenten die naast de samenwerking in het kader van het NOVEX Stedelijk Brabant hebben plaatsgevonden. Voor het opstellen van dit beleidskader

is ook gebruik gemaakt van al langer lopende gebiedsgerichte processen, waar al ervaring is opgedaan in het aanbrengen van samenhang in de verschillende programma's en trajecten. En waarin invulling is gegeven aan de samenwerking met mede-overheden en andere partners. Deze gebiedsgerichte vorm van participatie en samenwerking draagt ook bij aan betrokkenheid en mede-eigenaarschap bij onze partners.

Ook [Brabant Advies](#) is gevraagd te adviseren over het beleidskader. Vanuit hun brede adviesrol en zicht op het provinciaal beleid hebben wij waardevolle input gekregen om de integrale aanpak vast te houden.

1.5 Leeswijzer

Na deze inleiding (hoofdstuk 1) gaat hoofdstuk 2 over de belangrijkste trends en ontwikkelingen en de opgaven die daaruit voortvloeien voor ons verstedelijkingsbeleid. In hoofdstuk 3 worden de provinciale ambities, doelen en beleidskeuzes beschreven om die verstedelijkingsopgaven op te pakken en vorm te geven. Hoofdstuk 4 gaat tot slot in op de provinciale aanpak en uitvoeringsstrategie. In hoofdstuk 5 zijn risico's en kansen benoemd die relevant zijn voor de opstelling van de uitvoeringsagenda's. In hoofdstuk 6 is het financiële kader geschetst.

2 Trends, ontwikkelingen en hoofdopgaven

Brabant staat de komende 20 jaar voor forse uitdagingen en opgaven, waaronder een grote verstedelijkingsopgave, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Het gaat hierbij vooral om de opvang en vormgeving van de behoefte voor wonen en werken in samenhang met de verdere verduurzaming van het bestaand stedelijk gebied van dorpen, steden en bedrijventerreinen.

Dit betekent dat wij ons vooral inzetten om de toenemende behoefte aan woonruimte, werklocaties en voorzieningen stevig te verbinden met de transities en opgaven uit de Brabantse Omgevingsvisie, zoals de klimaatadaptatie, energietransitie, mobiliteitstransitie, circulariteit, gezondheid en brede welvaart. Met oog voor de natuurlijke basis en omgevingskwaliteit.

2.1 Trends en ontwikkelingen

Onze omgeving verandert. Op dit moment zien we enkele grote ontwikkelingen die van invloed (gaan) zijn op de uitwerking van het verstedelijkingsbeleid in Brabant. Welke effecten die ontwikkelingen daadwerkelijk hebben, is vaak nog onzeker.

Demografie

Naar verwachting groeit de Brabantse bevolking de komende decennia nog met zo'n 375.000 mensen (+14%), tot 3 miljoen inwoners in 2050. Vooral in het stedelijk gebied in Brabant blijft de bevolking doorgroeien, zij het richting 2050 wel in een afnemend tempo. De bevolkingsgroei in het landelijk gebied als geheel ligt naar verwachting wat lager dan in de steden. Vanaf eind jaren '30 krijgen steeds meer gemeenten te maken met (geringe) bevolkingskrimp, veelal gemeenten 'aan de randen' van de provincie en in het landelijk gebied. Deze bevolkingsafname hangt samen met de sterke(re) vergrijzing, waardoor de natuurlijke afname – meer sterfte dan geboorte – op steeds meer plekken de dominante factor in de bevolkingsontwikkelingen wordt.

De bevolkingsgroei wordt de laatste jaren vrijwel volledig bepaald door de (sterk) toegenomen buitenlandse migratie, vanaf 2015

voor liefst meer dan 95%. Ook de komende tijd worden positieve buitenlandse migratiesaldi verwacht. Wat herkomst betreft gaat het hierbij om een divers samengestelde groep: arbeidsmigranten afkomstig uit de Europese Unie, kenniswerkers, asielmigranten, buitenlandse studenten en migranten uit de overige EU- of Europese landen. De bijdrage van de binnenlandse migratie aan de Brabantse bevolkingsgroei is bescheiden ('kleine plusjes').

Tegelijkertijd zien we dat de Brabantse bevolking in toenemende mate te maken heeft met vergrijzing en – voor een groot deel hiermee samenhangend – een sterke groei van het aantal eenpersoonshuishoudens. Onze provinciale bevolking- en woningbehoefteprognose (november 2023) laat zien, dat rond 2040 de vergrijzing haar hoogtepunt bereikt. Dan is naar verwachting 25,5% van de Brabantse bevolking 65 jaar of ouder (tegenover 12,5% in 2000 en 20% in 2020). De hoogste leeftijdsgroepen (75+) groeien het sterkst, mede als gevolg van de 'dubbele vergrijzing'. Het percentage voor de groep 75+ loopt op van 5% in 2000 en 9% in 2020 naar zo'n 15% in 2050. En de landelijke gebieden vergrijzen meer dan in de steden (29% vs. 24% in 2040).

De komende decennia wordt de huishoudensgroei voor ruim twee derde bepaald door de sterke toename van het aantal alleenstaanden. Verwacht wordt dat in 2050 van alle huishoudens ruim 40% – meer dan 4 op de 10 dus – een eenpersoonshuishouden is. Vooral het aantal oudere alleenstaanden van 75 jaar en ouder neemt sterk toe. De effecten van de veranderende leeftijds- en huishoudenssamenstelling worden merkbaar op tal van terreinen: volkshuisvesting en woningbouw, economie en arbeidsmarkt, gezondheidszorg, voorzieningen enzovoorts.

Verstedelijking

Gelet op de sterke bevolkings- en huishoudensgroei én om bestaande woningtekorten terug te dringen, is het van groot belang de komende jaren flink vaart te houden in de woningbouw. In Brabant ligt nog een flinke bouwopgave. Tussen 2023 en 2050 moeten er nog zo'n 265.000 woningen (+22.5%) aan de voorraad worden toegevoegd, waarvan circa twee derde – oftewel zo'n 165.000 woningen – al voor 2035. Dit betekent dat er alleen al de komende 10 tot 15 jaar gemiddeld jaarlijks zo'n 13.500 woningen aan de voorraad moeten worden toegevoegd. Dat zijn groeicijfers die de afgelopen jaren (2021 en 2022) zijn gerealiseerd, maar die in 2023 en 2024 niet gehaald worden. Dé uitdaging voor de komende tijd is daarom vooral om – Brabantbreed – het bouwtempo van de laatste jaren weer zo snel mogelijk te herpakken en liefst nog wat te verhogen. Zeker op korte termijn zijn groeicijfers nodig die boven het benodigde langjarige

gemiddelde liggen van 13.500 woningen per jaar. Het versnellen en vervolgens vasthouden van het bouwtempo is een belangrijke pijler voor het beleid.

Ook de opgave om de ruimtebehoefte van bedrijven te faciliteren is groot. De geraamde uitbreidingsvraag voor bedrijventerreinen in Brabant bedraagt 900 tot 1.250 hectare tot en met 2030. Dit is 7 à 9% meer dan het huidige areaal uitgegeven bedrijventerreinen.

Brabant behoort binnen Nederland tot de regio's met de hoogste verstedelijkingsdruk. De toenemende vraag naar woonruimte, werklocaties en voorzieningen moet in de komende decennia op een innovatieve en slimme manieren een plek krijgen om de Brabantse omgevingskwaliteit en de kwaliteit van leven te behouden en waar mogelijk te versterken. Een juiste inrichting kan zorgen voor minder overlast van water en hitte, voor een duurzame energievoorziening en biedt tegelijkertijd mogelijkheden om steden en dorpen leefbaarder en gezonder te maken.

De mogelijkheden voor woningbouw in het bestaand stedelijk gebied en het beter benutten van de bestaande woning- en gebouwenvoorraad, waaronder de ombouw naar woonruimte voor één- en tweepersoonshuishoudens in bestaande wijken, worden daarbij optimaal benut. De omgevingskwaliteit verbetert doordat verouderde bebouwing verdwijnt. Verdichting binnen de steden en dorpen draagt bij aan het behoud van voorzieningen en verbetert daarmee ook de leefbaarheid, het vestigingsklimaat en de aantrekkelijkheid van Brabant als plaats om te wonen en werken. Voor werken geldt dat waar mogelijk gebruik wordt gemaakt van bestaande locaties en terreinen. Toch is ook uitbreiding nodig, onder andere ingegeven door de energietransitie, circulaire economie en de groei van bestaande bedrijvigheid die extra ruimte vragen.

Er is een spanningsveld tussen de inzet op inbreiding voor wonen en werken en de toename van leegkomend vastgoed in het landelijk gebied. Voor de transities binnen stedelijk gebied is programma nodig (woningen, bedrijven en voorzieningen), aan de andere kant wil de provincie ook leegstand in het landelijk gebied voorkomen door bij de locatie passende functies (wonen, werken, recreatie, natuur) te ontwikkelen.

Doorzet groei (X)XL-logistiek

De afgelopen jaren zien we in de sector transport en logistiek een voortdurend proces om logistieke ketens steeds verder te optimaliseren en efficiënter te maken en een doorgaand proces van internationalisering productie, uitbesteding en just-in-time-productie. Ook is de populariteit van digitale winkels onstuimig gegroeid. Een van de belangrijkste trends die daarbij is ontstaan is de opkomst van (X)XL-logistiek, dit is logistiek groter dan 3 hectare. De ligging van Noord-Brabant ten opzichte van het achterland en de mogelijke vervoersmodaliteiten zorgen ervoor dat de provincie van oudsher een aantrekkelijk vestigingsklimaat heeft voor dit type werklocaties.

In deze (X)XL-distributiecentra worden grote aantallen goederen opgeslagen, waarde toegevoegd, verdeeld en vervoerd. Deze distributiecentra hebben impact op de leefomgeving: ze leggen beslag op de steeds schaarser wordende ruimte, leiden tot verstoring van het landschap en zorgen voor toename van de verkeersbewegingen. Als gevolg daarvan is op veel plekken in Nederland, waaronder ook in Brabant, weerstand en discussie ontstaan over de 'verdozing van het landschap'. Logistieke dienstverlening is echter ook belangrijk voor de in Brabant gevestigde productiebedrijven en voor het functioneren van de regionale ecosystemen.

Door niet of onvoldoende te voorzien in de ruimtevraag voor grootschalige logistiek, kan het functioneren van regionale ecosystemen onder druk komen te staan of kunnen ontwikkelingen op ongewenste locaties plaatsvinden. Het is daarom vanuit het functioneren van onze Brabantse economie belangrijk dat er voldoende ruimte wordt geboden op geschikte plekken voor de vestiging van grootschalige logistiek.

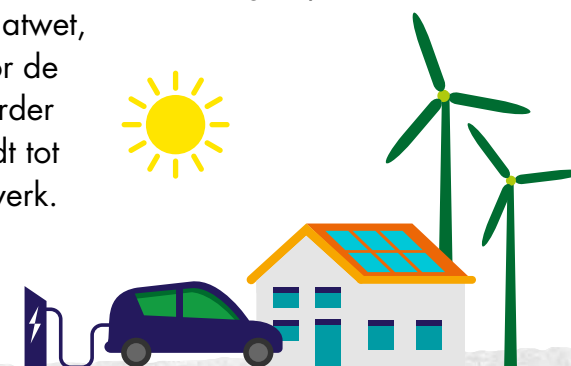
Toenemende druk op de ruimte

In onze leefomgeving vinden grote transities plaats, waardoor de ruimtevraag en ruimtedruk fors toenemen. De kwaliteit van de transities heeft een grote invloed op het dagelijks leven. Grote ruimteclaims en stapelende opgaven, zoals voor natuur, klimaat, energie, wonen, economie, landbouw en mobiliteit, vragen om meer samenwerking en een integrale gebiedsgerichte aanpak. Dit zorgt niet alleen voor drukte, maar ook voor spanning in de balans tussen beschermen en benutten. Aan de andere kant neemt de milieudruk onvoldoende af en neemt de biodiversiteit af. Hiermee is er een reëel risico dat natuur-en waterdoelstellingen niet gehaald worden. Ook de druk op het grondstoffengebruik neemt toe door de grote ruimteclaims. Het is daarom belangrijk om opgaven niet sectoraal maar in samenhang te benaderen en waar mogelijk te combineren.

Klimaat, energie, duurzaamheid en circulariteit

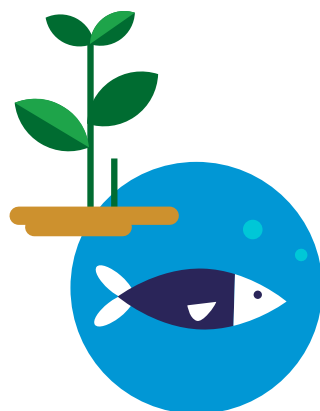
Klimaatverandering leidt in Brabant vaker tot extreem weer met hittegolven, hogere piekwaterafvoer in rivieren en beken, piekbuien en droogte. Ook schuift het leefgebied van soorten op als gevolg van klimaatverandering. De uitdaging voor de komende decennia is een klimaatbestendig Brabant, onder andere door het tegengaan van verdroging en door ingrepen gericht op klimaatadaptatie in steden en dorpen. De (ver)bouw van woningen en bedrijven kan veel CO₂ uitstoot en grondstofgebruik veroorzaken. Het is dus belangrijk dat verstedelijking circulair wordt gerealiseerd, met minimaal gebruik van primaire abiotische grondstoffen en zoveel mogelijk biobased materialen. Dit draagt bij aan duurzamer gebruik van onze grondstoffen en aan klimaatmitigatie. Anders wordt klimaatadaptatie een verschuivend en onhaalbaar doel. Ook worden er de komende jaren, samenhangend met internationale afspraken en de ambities uit het Grondstoffenakkoord, Klimaatakkoord en de Klimaatwet, vergaande inspanningen geleverd voor de transitie naar een duurzaam energiesysteem gebaseerd op hernieuwbare en CO₂-neutrale energiebronnen. Het is van cruciaal belang dat (her)ontwikkelingen passen binnen de 2050 doelen uit de Klimaatwet, anders wordt de opgave voor de gebouwde omgeving nog verder vergroot. De elektrificatie leidt tot schaarste op het energienetwerk.

Daarom is het van belang om zo min mogelijk energie te gebruiken en energie op te wekken op de plaats van gebruik. Voor noodzakelijke netuitbreidingen moet ruimte gereserveerd worden. De urgentie van duurzaamheid en circulariteit, en vooral ook het bevorderen ervan, behoort inmiddels tot een van de grootste en meest impactvolle opgaven van onze maatschappij. Zo is in de afgelopen periode de energiearmoede, vanuit de wereldwijde energiecrisis, enorm toegenomen.

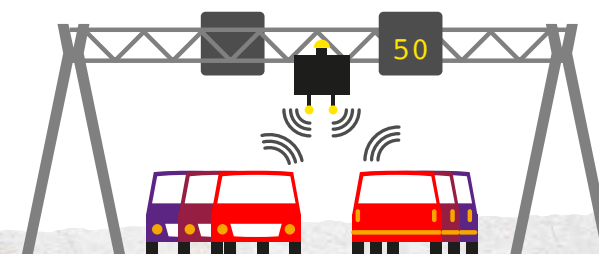
Natuur, water en bodem

Het grondgebruik is volgend op wat het water- en bodemsysteem aankan: niet alle gebruiksfuncties kunnen overal plaatsvinden in onze provincie. Het is niet langer gewenst om het water- en bodemsysteem aan te passen voor ons landgebruik. De klimaatverandering zorgt voor een andere verdeling in het wateraanbod, terwijl de vraag naar water toeneemt. Door deze ontwikkeling verdroogt Brabant. De toenemende verdroging raakt op korte termijn vooral de natuur en landbouw, maar op de lange termijn kunnen ook de stedelijke leefomgeving, drinkwatervoorziening, industrie en mobiliteit hierdoor negatief beïnvloed worden. Het is daarom nodig om het landgebruik aan te passen naar het water- en bodemsysteem.

Mobiliteit

Het mobiliteitssysteem in Nederland en Brabant loopt tegen grenzen aan: een alsmaar groeiende mobiliteit, meer knelpunten in het wegennet, een toenemende filedruk en schadelijke effecten van onze mobiliteitsvraag op de verkeersveiligheid, natuur, luchtkwaliteit en leefomgeving. Het openbaar vervoer, de fiets of lopen zijn onvoldoende in staat om als volwaardig alternatief te fungeren. Ook zien we dat door demografische, economische en technologische ontwikkelingen de vraag naar en de vorm van mobiliteit voortdurend en in hoog tempo veranderen. Het faciliteren van de automobilist wordt steeds minder als de oplossing voor de bereikbaarheidsproblematiek en de overbelasting van het mobiliteitssysteem gezien. Er wordt juist ingezet op een multimodale manier van reizen, met een netwerk van multimodale knooppunten, waar Brabanders met verschillende vormen van vervoer op hun plaats van bestemming komen. Met deze mobiliteitstransitie wordt ook ingezet op een mobiliteitssysteem dat bijdraagt aan een veilige en gezonde leefomgeving. Ook voor bedrijven/werklocaties is de verduurzaming van vervoer belangrijk, bijvoorbeeld met andere of grotere op- en overslag van goederen om duurzaam vervoer mogelijk te maken of verduurzaming via watergebonden transport.

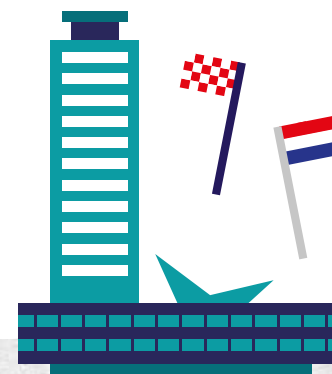
Data, digitalisering en robotisering

Een trend die in vrijwel alle lagen van onze maatschappij en economie is terug te vinden, is die van vergaande digitalisering en dataficering. Analoge processen en fysieke objecten worden in toenemende mate digitaal gemaakt en inwoners, bedrijven en overheden worden steeds meer datagedreven in hun manier van werken, leven en ondernemen. Digitalisering en robotisering veranderen hoe wij wonen en werken. Met technologie die is geïntegreerd in de woon-zorgomgeving, die zich aanpast aan de behoeften van de bewoner en die hem steunt in het langer en prettiger zelfstandig blijven wonen. Productieprocessen veranderen doordat werkzaamheden door robots worden overgenomen en nieuwe werkgelegenheid ontstaat.

Uit alle nieuwe data en door middel van innovatieve digitale processen, producten en diensten ontstaan in razend tempo allerlei vernieuwende toepassingen, platformen en verdienmodellen. De komende jaren zal deze trend alleen maar toenemen en leiden tot allerlei nieuwe toepassingen en inzichten. Dit geeft ook aandachtspunten, bijvoorbeeld ten aanzien van ethiek en privacyvraagstukken of de sterk toenemende energievraag die er mee gepaard gaat. Door beleidsmonitoring, door nieuwe data uit vrijwillige waarnemingen en uit innovatieve technieken als drones en satellietdata komt er steeds meer data beschikbaar. Voor de leefomgeving is er een toenemende behoefte aan goede monitoringsdata, zowel op de verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, lokaal) als voor de verschillende beleidsvragen en verantwoordingsvereisten.

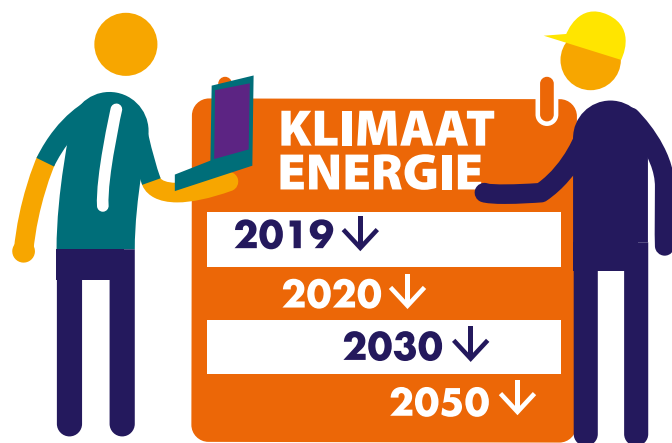
Veranderende houding en rol van de overheid

Onze samenleving verandert en daarmee ook de rollen die eenieder speelt en de wijze waarop die vervuld worden. Waar de rijksoverheid in het recente verleden steeds meer inzette op decentralisering van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden richting provincies en gemeenten, heeft het Rijk recent weer ingezet op een sterkere centrale sturing op het gebied van ruimtelijke ordening en leefomgeving. De NOVEX geeft hier invulling aan. In de nieuwe Omgevingswet en het rijksbeleid wordt meer en meer van de overheid verlangd dat de ontwikkelingen ten aanzien van de fysieke leefomgeving integraal bekeken en afgewogen worden op grond van een gebiedsgerichte aanpak. De overheid moet daarbij opgavegericht werken, sturen op de grote maatschappelijke opgaven en transities en de ruimte bieden om nieuwe ontwikkelingen mogelijk maken. En dit moet de overheid doen in nauw samenspel met alle betrokken partijen en met een steeds grotere betrokkenheid én verantwoordelijkheid van de burger/inwoner. Dit vraagt ook om een nieuwe manier van samenwerking tussen de verschillende overheden van Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen; steeds meer als ware het één overheid.

2.2 Opgaven verstedelijking

Brabant staat voor een aantal urgente en omvangrijke opgaven met betrekking tot een duurzame ontwikkeling van het stedelijk netwerk van dorpen en steden vanuit de thema's wonen, werken en de transformatie van bestaande stedelijke gebieden in zowel de dorpen als de steden.

Klimaatadaptatie opgave

Klimaatadaptatie is van belang voor vrijwel alle provinciale opgaven: wonen en werken, infrastructuur en mobiliteit, landbouw en voedsel, natuur en biodiversiteit, een concurrerende en duurzame economie, energietransitie, et cetera.

Het klimaat verandert en dat merken we ook in Brabant. Het wordt warmer, droger, natter en de zeespiegel stijgt. En het gaat sneller dan we denken. Klimaatverandering heeft merkbare gevolgen voor de manier waarop we in Brabant wonen en werken. Het raakt onze gezondheid, de kwaliteit van onze leefomgeving, de materialen die we gebruiken, landbouw, natuur en onze economie. Een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Brabant is daarom essentieel. In de Brabantse omgevingsvisie 'De kwaliteit van Brabant – Visie op de Brabantse leefomgeving', is klimaatadaptatie niet voor niets een van de vier hoofdopgaven: Brabant Klimaatproof. In een klimaatproof Brabant zijn de maatschappelijke effecten van klimaatverandering ten minste beheersbaar en op een acceptabel niveau. Uitgangspunt is de marsroute uit de Omgevingsvisie, de Visie Klimaatadaptatie en het Regionaal water- en bodemprogramma.

Energietransitie opgave en klimaatmitigatie

In 2050 is alle energie die Brabant gebruikt voor wonen, werken en verplaatsen, afkomstig van 100% duurzame of herwinbare energiebronnen en is de broeikasgasuitstoot met 95-100% gereduceerd ten opzichte van 1990. Bij voorkeur zijn dan zoveel mogelijk van deze bronnen – voor stoffen, elektra en warmte – gestationeerd of gecombineerd aangebracht in de leefomgeving van Brabant. Om dit doel te bereiken is, ook op weg naar 2030, een wezenlijke verandering noodzakelijk. De Brabantse Energieagenda 2030 maakt inzichtelijk wat de provinciale ambities, principes en strategieën zijn. Daarbij staan urgentie en de noodzaak van versnelling centraal.

Het Rijk en Europa streven naar klimaatneutraliteit in 2050. Dit betekent dat alle functies in Europa voor hun energievoorziening alleen gebruik maken van bronnen voor (energie)stoffen, elektra en warmte die duurzaam of hernieuwbaar zijn en die geen/zo min mogelijk broeikasgassen uitstoten. Dit geldt ook voor bronnen die buiten Europa liggen, inclusief het transport naar of door andere vervoersmiddelen, die zorgdragen voor het vervoer door Europa, zoals schepen.

De energietransitie leidt tot grote veranderingen in de ruimte en onze leefomgeving, bijvoorbeeld doordat hernieuwbare energiebronnen en het bijbehorende energiesysteem meer ruimte nodig hebben of doordat het combineren van functies nodig is.

Denk hierbij aan verschillende oppervlakken (daken, gevels, geluidwallen, (asfalt) paden/wegen) waarmee elektra en warmte is te oogsten of denk aan opslag en transport van duurzame energie die boven- en ondergronds aandacht vraagt. De stap naar fossielvrije energie betekent dat woningen en bedrijven op een andere manier van warmte worden voorzien. Omdat elk oppervlak een rol kan spelen bij het oogsten van energie en omdat ruimte nodig is voor energie-infrastructuur, moet de vormgeving van de openbare ruimte, gebouwen en andere stedelijke inrichtingsvoorzieningen een herdesign ondergaan. Hierdoor worden lichtvangers, zoals zonnepanelen en –collectoren, en lokale voorzieningen voor opslag, omzetting en gebruik van duurzame energie als lokale energievoorziening in het straatbeeld zichtbaar. Evenals andere installaties die warmte of elektra kunnen oogsten op de lokale stedelijke schaal. Brabant transformeert en verandert. Het transitieproces gaat met 'horten en stoten' en vergt enkele decennia; oud en nieuw – fossiel en duurzaam – zullen dus een tijdlang naast elkaar bestaan.

Om de transitie te realiseren, moeten we over van een energiesysteem waarbij gebruik wordt gemaakt van fossiele bronnen en vraagsturing naar een energiesysteem met duurzame en meer variabele bronnen met aanbodsturing. In de nieuwe energiehuishouding van het stedelijk gebied kunnen meerdere soorten energiebronnen aanwezig zijn, met ieder een eigen leveringsprofiel. Zon en wind zijn de meest voorgestelde energiebronnen voor de stedelijke omgeving, maar ook variabel van aard: het aanbod wisselt tussen dag en nacht, maar ook tussen seizoenen. De uitdaging is om de vraag naar energie in de vorm van stoffen, elektra en warmte af te stemmen op het aanbod van duurzame energie. Een gebied waarvan het lokale energiesysteem zo wordt ingericht, met zelfvoorziening als doel, belast het bovenlokale energiesysteem zo min mogelijk. Daarmee bespaart het op maatschappelijke kosten voor uitbreiding van netcapaciteit of is toch ontwikkeling mogelijk op plaatsen die vanuit netcapaciteit 'op slot' zitten.

In de stedelijke omgeving zijn bovendien veel meer verschillende, ook veelal kleinere, energieleveranciers, op wijkniveau of zelfs per huishouden te verwachten. De overgang naar het nieuwe systeem verandert álle sectoren en biedt nieuwe kansen. Van mobiliteit (elektrisch rijden), tot wonen (met nieuwe warmtesystemen) en de grondstoffentransitie (materiaalgebruik voor bouw en energielevering). Waarbij er ook een wisselwerking is met bouwkundige keuzen op inrichtingsniveau van de wijk (routes, aansluitpunten voor laadpunten, collectieve of individuele warmtevoorziening) als op het niveau van de bebouwing (ligging in zonlicht/wind, mate en type van isolatie/ventilatie).

*Zonnepanelen in gevel,
Kuijpers Helmond
Foto: Bjorn Vijlbrief*

Grondstoffenopgave

Nederland heeft de ambitie om toe te werken naar een volledig circulaire economie in 2050, waarbij in 2030 ons primaire grondstofverbruik met de helft is afgenomen. In het Grondstoffenakkoord staan afspraken van de Rijksoverheid, met onder andere Provincie Noord-Brabant, over maatregelen om de transitie naar de circulaire economie te versnellen. De circulaire transitie hangt nauw samen met de energietransitie, woonopgave en klimaatadaptatie opgave. Zonder grondstoffentransitie komen de klimaatdoelen en een gezonde, schone en veilige leefomgeving in de knel. Ook in Brabant moeten we dus radicaal efficiënter omgaan met grondstoffen bij de ontwikkeling van onze woon- en werkomgeving. Dit is vooral belangrijk voor de manier waarop we bouwen.

Vanwege de grote hoeveelheid materiaalverbruik (zo'n 40% van het totaal) en de bijbehorende CO₂-uitstoot in de keten (ook zo'n 40%), heeft de bouwsector een cruciale rol bij het halen van de klimaatdoelstellingen. Daarom veranderen de manier waarop we bouwen, de materialen waarmee we bouwen en hoe we met die materialen omgaan. Denk bijvoorbeeld aan woningen die in de fabriek geproduceerd zijn en daardoor zonder inzet van zwaar materiaal op locatie, en veel sneller gerealiseerd kunnen worden, om te voorzien in de acute woningvraag. Of aan gebouwen die demontabel en aanpasbaar zijn, waarbij slopen onnodig wordt en onderdelen aan het einde van de levensduur hergebruikt worden. Ook heeft het toepassen van biobased materialen, bijvoorbeeld in

isolatiemateriaal, veel impact op primair grondstofgebruik, CO₂ uitstoot en een gezond binnenklimaat. Door op andere manieren te bouwen, werken we aan een leefomgeving met minimale milieu-impact, CO₂- en stikstofuitstoot en behouden we de waarde van onze materialen.

Mobiliteitstransitie opgave

We zien de wereld van mobiliteit in hoog tempo veranderen. Met als gevolg dat ons mobiliteitssysteem op allerlei wijzen tegen grenzen aanloopt. Files nemen toe, het OV-systeem kraakt en de toenemende mobiliteit kan negatieve effecten hebben op de verkeersveiligheid, de leefomgeving en bedrijfsvoering.

Het huidige mobiliteitssysteem (wegen, openbaar vervoer en fietspaden) is met name in de ochtend- en avondspits niet berekend op het huidige intensieve gebruik. Dit heeft negatieve gevolgen voor de bereikbaarheid, de leefomgeving, de veiligheid en de economie. De fiets, en de elektrische fiets in het bijzonder, is voor steeds meer mensen het duurzame vervoermiddel op de korte en middellange afstand. Dit leidt tot steeds meer verkeersveiligheidsvraagstukken en tot capaciteitsknelpunten op fietsverbindingen tussen woon-, werk-, studie- en winkel- gebieden, bij OV-knooppunten en met fietsparkeren.

Om Brabant klaar te maken voor de toekomst is een transitie van ons mobiliteitssysteem nodig. Voor ons is dat een mobiliteitssysteem dat bijdraagt aan een concurrerende en duurzame economie, dat mensen in staat stelt mee te doen aan de samenleving en zo bijdraagt aan de brede welvaart van Brabant. Een goede bereikbaarheid is en blijft cruciaal voor het functioneren van onze maatschappij en een concurrerende, duurzame economie. We werken aan een mobiliteitssysteem dat tegelijkertijd een bijdrage levert aan een veilige en gezonde leefomgeving. Om zo'n integraal systeem van vervoersmiddelen, mobiliteitsdiensten en infrastructuur werkelijkheid te laten worden, is een omslag nodig in denken en handelen.

We streven naar veilig vervoer van gevaarlijke stoffen over weg, spoor en water. Wonen, werken en verblijven langs het spoor is een gezamenlijk opgave van het Rijk, vervoerders, ProRail en

de Brabantse steden. Dit vergt een zorgvuldige balans tussen een goede ruimtelijke inrichting, vervoer, veiligheid, hinder en economische belangen. Dit creëert mogelijkheden om stedelijk te verdichten in spoorzones.

Brede welvaart: gezond, veilig en verbonden

Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden. Naast materiële welvaart gaat het ook om zaken als gezondheid, onderwijs, sporten, cultuur, erfgoed, milieu en leefomgeving, sociale cohesie, persoonlijke ontplooiing, vrije tijd, en veiligheid. De inrichting van de steden en dorpen, de plek waar mensen wonen, werken en recreëren is daarbij van essentieel belang en kan bijdragen aan de brede welvaartgedachte. Nabijheid van parken voor ontmoeten en bewegen, aantrekkelijk uitloopgebied die de mogelijkheid biedt om in de vrije tijd te wandelen of fietsen, voorzieningen als wijkcentra, winkels en zorg in de woonomgeving, dus op loop- of fietsafstand.

Net als voor de rest van Nederland is vergrijzing de komende decennia één van de grootste gezondheidsopgaven voor Brabant. Vergrijzing heeft gevolgen voor woningvoorraad, zorgvraag, arbeidsmarkt en sociale cohesie. Het toenemende vraagstuk van vereenzaming hangt daar eveneens mee samen. Door eenzaamheid neemt activiteit af en dat heeft weer negatieve gevolgen voor de fysieke gezondheid. Tegelijk zien we grote delen

van Brabant 'ontgroenen'. Vooral uit landelijke gebieden trekken veel jongeren weg. Het is belangrijk om, zowel in de steden als in het landelijk gebied, aandacht te hebben voor het bouwen van woningen voor jongeren. En ook in Brabant zijn er, net als in de rest van Nederland, duidelijke verschillen in gezondheid. De gezonde levensverwachting van theoretisch geschoolde inwoners is bijvoorbeeld veertien jaar hoger dan die van praktisch geschoolde inwoners. De verschillen zijn ook ruimtelijk steeds beter zichtbaar, tussen maar vooral ook binnen gemeenten, waar met name aandacht nodig is voor de naoorlogse wijken.

De vernieuwing van die vaak verouderde wijken is essentieel; niet alleen vanwege de noodzakelijke ombouw vanuit energie en klimaat, maar juist ook ter bevordering van gezondheid en sociale cohesie.

Brabant kent daarnaast ook nog een aantal specifieke gezondheidsuitdagingen. Uitdagingen die te maken hebben met de combinatie van intensievere benutting van ruimte en klimaatverandering. In de grote en middelgrote Brabantse steden hebben verschillende omgevingsfactoren vaak tegelijk een negatief effect op de gezondheid. De combinatie van verstening en klimaatverandering leidt in de steden tot toenemende hittestress en daardoor tot meer ziekten, ziekenhuisopnamen en sterfgevallen. Daarnaast kunnen stijgende temperaturen leiden tot meer smog. Verder zorgt geluidsoverlast soms voor psychische klachten en, mogelijk later, voor hart- en vaataandoeningen en vervroegde sterfte. Bedrijventerreinen hebben vaak een lage omgevingskwaliteit en het groen rond de steden, voorheen snel

en makkelijk bereikbaar, raakt voor stedelingen meer uit het zicht. Niet alleen de natuur in de buitengebieden is belangrijk voor de gezondheid van de Brabander, maar ook binnenstedelijk groen, zoals parken en groene schoolpleinen.

Onze luchtkwaliteit is de afgelopen tijd sterk verbeterd en we voldoen nu nagenoeg aan de Europese normen. Maar gezondheidsschade door luchtkwaliteit (luchtwegaandoeningen en vervroegde sterfte) komt nog altijd voor. Brabant presteert hier minder goed dan andere provincies. Vooral Zuidoost-Brabant heeft te kampen met een cumulatie van stikstofdioxide en fijnstof. Door klimaatverandering neemt ook het risico op (nieuwe) zoönose toe. Maar ook de nabijheid van mens en dier leidt tot een verhoogd risico. Brabant heeft daarmee eerder tragische ervaringen opgedaan bij de uitbraak van Q-koorts in 2007-2010. De gezondheidsgevolgen daarvan treffen nog altijd een aanzienlijke groep.

Opgaven wonen

Brabant heeft nog een flinke woningbouwopgave, met een sterk accent op de eerstkomende 10 tot 15 jaar. Door de sterke bevolkingsgroei vanuit buitenlandse migratie, om woningtekorten versneld terug te dringen en – in lijn ook met de rijksambities vanuit de Nationale Woon- en Bouwagenda (maart 2022) – om de woningbouw te versnellen, moeten er tot 2035 gemiddeld jaarlijks nog zo'n 13.500 woningen aan de voorraad worden toegevoegd.

Net als in tal van andere delen van Nederland is er sprake van een flink woningtekort. Naast de kwantiteiten ('hoeveel te bouwen') zijn de kwaliteiten belangrijk ('voor wie en wat te bouwen'). Bovendien gaat het niet alleen om het voorzien in de behoefte van huishoudens aan voldoende en geschikte woonruimte. Meer en meer gaat het ook om de meerwaarde van het wonen als een van de drijvende krachten achter tal van sociaal-maatschappelijke en ruimtelijk-kwalitatieve (transitie)opgaven. Opgaven waarbij urgentie is geboden en het van belang is het wonen stevig te verbinden met thema's als leegstand, economische structuurversterking, mobiliteit en bereikbaarheid, duurzaamheid en energie, klimaatadaptatie, grondstoffenopgave, sociale veerkracht, zorg en erfgoed.

Een aantrekkelijk woon-, leef- en vestigingsklimaat is essentieel voor de ambities van de provincie. We willen dat alle Brabanders goed kunnen wonen. De provincie kent een grote diversiteit aan inwoners, met grote verschillen in leeftijd, opleiding, inkomen en leefstijl. De leeftijds- en huishoudenssamenstelling van de bevolking

verandert: Brabant vergrijsst verder en huishoudens worden steeds kleiner, wat in de komende decennia leidt tot een substantiële groei van het aandeel alleenstaanden. Tegelijkertijd is niet voor iedereen die in Brabant wil wonen momenteel passende huisvesting voorhanden: er zijn lange wachttijden voor een betaalbare huurwoning en de kooprijzen zijn sterk gestegen.

De komende tijd – en zeker nog tot het midden van de jaren '30 – moet de inzet gericht zijn op een blijvend hoge woningbouwproductie. Onze provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose (november 2023) laat zien, dat na 2035 het tempo waarin meer woonruimte nodig is, geleidelijk aan afneemt. Voor de korte en middellange termijn is het van belang tempo te maken met de bouw van woningen, maar wel vraaggericht en met oog voor zorgvuldig ruimtegebruik. Én met volop aandacht voor de betaalbaarheid van het wonen, de effecten van (toekomstige) demografische ontwikkelingen op de woningbouwplanning en -programmering en ruimte voor de groeiende vraag naar nieuwe woonvormen (collectief, geclusterd, voor ouderen – al dan niet met zorg – en andere doelgroepen).

Om te zorgen voor een vraaggerichte en toekomstbestendige woningvoorraad, besteden we meer aandacht aan het beter benutten van de bestaande voorraad en aan de aanpasbaarheid van woningen, om zo ook langs die lijnen in te kunnen spelen op veranderende, toekomstige behoeften. Zo verrijken we de bestaande voorraad en komt er – bijvoorbeeld via doorstroming – voor tal van woningzoekenden passende woonruimte beschikbaar.

Vanuit de Nationale Woon- en Bouwagenda en de uitwerking van die agenda in diverse programma's, staan genoemde thema's ook volop in de aandacht van het Rijk. Hierbij ziet het Rijk op tal van onderdelen een stevige(r) rol weggelegd voor de provincie.

Voor voortgang en versnelling van de woningbouw is het essentieel dat er voor de korte termijn steeds voldoende harde plannen zijn en dat de plannen ook daadwerkelijk gerealiseerd worden. Door er van jaar op jaar steeds voor te zorgen dat er voor de eerstkomende 5 jaar voldoende harde plannen zijn, kan de voortgang van de woningbouw worden gewaarborgd. Plannen voor woningen op geschikte plekken die aansluiten op de actuele vraag. Ook vraagt de versnelling van de woningbouw, gelet op de beperkte capaciteit in de bouwsector, de betaalbaarheid, de duurzaamheidsopgaven en de stikstofproblematiek, om vormen van innovatie en industrialisatie om de gewenste bouwproductie slimmer te organiseren en te realiseren.

Voor de middellange en langere termijn is het juist van belang de nodige ruimte te laten en niet te veel van het toekomstige woningbouwprogramma nu al vast te leggen in harde plannen, vooral niet als het gaat om nieuwe uitbreidingslocaties. De ervaring leert dat zich steeds weer nieuwe, vaak onvoorziene inbreidingsmogelijkheden, binnenstedelijke transformatieopgaven en leegstandsvraagstukken aandienen. Met een flexibel planaanbod kan bovendien gemakkelijker worden 'meebewogen' met veranderingen in de vraag. Onzekerheden rond demografische,

economische en woningbehoefteontwikkelingen vragen om een adaptieve strategie en om een gevarieerd planaanbod met aandacht voor de betaalbaarheid, een gezonde mix van huur en koop in verschillende prijssegmenten en met ruimte voor nieuwe en flexibele woonvormen.

Realisme en flexibiliteit in de woningbouwplanning en -programmering zijn belangrijke voorwaarden om ook in de (nabije) toekomst in te kunnen spelen op de dynamiek op de woningmarkt, veranderende woonwensen en nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in onze steden en dorpen en soms ook in het buitengebied.

Goed functionerende, regionale woningmarkten en een gevarieerd en aantrekkelijk aanbod van woningen en woonmilieus, dragen bij aan het versterken van de kwaliteiten van Brabant. Daarbij is de opgave niet alleen het versneld terugdringen van het woningtekort. Het gaat er ook om dat er circulair en energieneutraal wordt gebouwd, dat voorzieningen, ook met openbaar vervoer, goed bereikbaar zijn en dat woningen worden gerealiseerd met oog voor sociale aspecten, zoals ontmoeten, recreatie, horeca, cultuur. Functiemenging heeft de voorkeur; dat bevordert levendigheid en zorgt dat mensen dichterbij werk en voorzieningen kunnen wonen. Woningbouw draagt ook bij aan de transformatie van leegstaand kantoor-, winkel- en ander vastgoed.

Er liggen grote kansen en opgaven in het toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad. Bijna 80% van de in 2050

benodigde woningen in Brabant staat er al. Op de korte termijn liggen er mogelijkheden om bestaande woningen te splitsen, op te toppen (toevoegen van bouwlagen) of woningen te delen om zo een bijdrage te leveren aan het oplossen van het woningtekort en zo ook betaalbare woningen te realiseren.

De transformatieopgaven raken een breed palet aan actuele thema's, zoals de energietransitie, klimaatbestendigheid (water, hitte, ecologie), grondstoffengebruik, kansengelijkheid, leefbaarheidsvraagstukken in met name verouderde wijken, gezondheid en de aanpassing van de woningvoorraad op de toekomstige samenstelling van de Brabantse bevolking. Dit zijn urgente en complexe vraagstukken, die ook van groot belang zijn voor de omgevingskwaliteit van onze steden en dorpen. De keuze waar wordt gebouwd en gewoond, heeft effect op het behoud van de kwaliteit van voorzieningencentra en op mobiliteit. Omgevingskwaliteit is een van de centrale pijlers van een aantrekkelijk woon-, leef- en vestigingsklimaat. In dit licht is het van belang dat ook de provincie de komende jaren stevig blijft bijdragen aan de transformatieopgaven in Brabant. Hierbij wordt vaak gekeken naar wonen als nieuwe bestemming. Belangrijk dus om bij het voorzien in de behoefte aan nieuwe woonruimte, het woningbouwprogramma optimaal in te zetten voor versterking van de omgevingskwaliteit in onze steden en dorpen met inbreiden, herstructureren en transformeren zoals het herbestemmen van leegstaand of verouderd vastgoed.

Die transformatieopgaven spelen op vele plekken in de grote en middelgrote steden, maar ook in kleinere kernen en dorpen en op vrijkomende locaties in het landelijk gebied. In de historische binnensteden, de oude bebouwing in de kernen en de vooroorlogse stedelijke wijken is transformeren al lange tijd gebruikelijk. In de grote steden is de transformatie van binnensteden en de herontwikkeling van stationsgebieden in volle gang en leiden deze trajecten tot integrale stedelijke gebiedsontwikkelingen. Grote transformatieopgaven bevinden zich in de naoorlogse wijken. In Brabant staan in totaal bijna 1,2 miljoen woningen waarvan circa 90% in naoorlogse wijken. Deze naoorlogse wijken zijn nauwelijks nog aangepast. Ze 'verkleuren' niet mee met de stedelijke ontwikkelingen en veranderende woonwensen. Als gevolg daarvan neemt de inwonerdichtheid in deze wijken vaak af en komt het draagvlak voor voorzieningen onder druk te staan. Bovendien is een deel van de woningvoorraad aan het einde van haar levensduur. De opgave is om de naoorlogse wijken 'ontwikkelodynamiek' te geven, waarin genoemde transformaties een plek kunnen krijgen. Hier ligt nadrukkelijk ook een koppeling met de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad en de energie- en klimaatopgave.

Dit alles betekent de volgende opgave voor de provincie:

- Voor 2035 zijn er zo'n 165.000 woningen aan de Brabantse voorraad toegevoegd, oftewel een gemiddeld jaarlijkse groei van ca. 13.500 woningen. Gelet op de huidige kwantitatieve en kwalitatieve tekorten op de woningmarkt, is het vooral zaak op korte termijn het bouwtempo te versnellen en vervolgens de woningbouwproductie op een hoog peil te houden tot aan het midden van de jaren '30.
- Het woningtekort – 3,3% in 2023 (bijna 40.000 woningen) – neemt af tot 1% in 2035 (11.500 woningen). Er is in 2035 voldoende én voldoende betaalbare woonruimte, passend bij de woningbehoefte.
- De regionale woningmarkten functioneren goed en er is een realistisch, vraaggericht en flexibel planaanbod, met aandacht voor specifieke doelgroepen, zoals ouderen, de betaalbaarheid van het wonen en ruimte voor nieuwe woonvormen.
- Er wordt volop ingezet op het beter benutten van de bestaande woningvoorraad en transformatie om de woningbouwopgave te realiseren.
- Vanuit het principe van zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik draagt 'wonen' optimaal bij aan het versterken van de kwaliteiten van Brabant. Nieuwe woningen en woonruimte worden gerealiseerd in samenhang met de opgaven voor gezondheid, zorg, mobiliteitstransitie, de voorzieningenstructuur, klimaatadaptatie en -mitigatie, inclusief de grondstoffen- en energietransitie.

Opgaven werken

De Brabantse ambitie is om een vooraanstaande regio in Europa te zijn en blijven op het gebied van kennis- en innovatie. Vitale en toekomstbestendige werklocaties, met een concurrerend en aantrekkelijk vestigingsklimaat voor Brabantse en internationale bedrijven, zijn daarvoor belangrijke randvoorwaarden. Een concurrerend vestigingsklimaat vraagt om voldoende en aantrekkelijke ruimte voor de vestiging van nieuwe bedrijven en voor de ontwikkeling van bestaande bedrijven. Hierbij is een kwalitatief divers aanbod van werklocaties nodig, met bijvoorbeeld MKB-bedrijventerreinen, campussen en innovatiedistricten. Tegelijkertijd gaat het bij een aantrekkelijk vestigingsklimaat om een prettige en gezonde leefomgeving, waar mensen graag werken en wonen.

Werklocaties zijn dynamische plekken die van grote waarde zijn voor onze economie. Van alle werkgelegenheid in Brabant is zo'n 37% te vinden op een bedrijventerrein, en er wordt meerwaarde gecreëerd door innovatie, concurrentiekracht en werkgelegenheid. Werklocaties zijn steeds minder de geïsoleerde, monofunctionele gebieden van voorheen, maar in toenemende mate gebieden waar functiemenging plaatsvindt. Het palet aan werklocaties met verschillende kwaliteiten die het bedrijfsleven nodig heeft, wordt dus steeds diverser. Daarnaast zijn werklocaties bij uitstek plekken waar kansen liggen om doelen op het gebied van energietransitie, klimaatadaptatie en circulariteit te realiseren. De vervanging van verouderd vastgoed biedt kansen voor intensiever gebruik van de ruimte en meervoudig ruimtegebruik.

De ruimtevraag naar werklocaties is niet alleen binnenstedelijk op te lossen. De opgave is daarom ook om ruimte te vinden en ruimte te behouden voor grootschalige- of milieuhinderlijke bedrijven. Er is in toenemende sprake van een NIMBY-effect: hinder veroorzakende bedrijven worden uitgesloten, al dan niet vanwege zorgen om de publieke opinie. Hier ligt een opgave voor de provincie met betrekking tot bovenlokale regie.

Maatschappelijke en economische trends hebben impact op de aard en omvang van de ruimtevraag van bedrijven. Relevante trends hierbij zijn energie en klimaat, circulaire economie en digitalisering. De verwachting is dat ruimte nodig is door investeringen in robotisering en automatisering. De distributiecentra verwerken (deel)producten en materialen van regionale bedrijven en het vervoer van onze internetbestellingen. De kenniseconomie groeit door en als gevolg van de COVID-19 crisis wordt er structureel meer thuisgewerkt.

Industrie verduurzaamt, waardoor de impact op de omgeving vermindert en de circulaire economie vraagt ruimte, bijvoorbeeld voor het verwerken van materiaalstromen.

Bedrijven moeten zich ergens kunnen vestigen, uit kunnen breiden als het bedrijf zich ontwikkelt, of zich kunnen vestigen op locaties aan het water of op locaties voor milieuhinderlijke bedrijven. Kortom het juiste bedrijf op de juiste plek. De opgave om te komen tot passende werkmilieus is zowel kwalitatief als kwantitatief van aard. Het huidige harde planaanbod is onvoldoende om te voorzien in de verwachte ruimtevrage tot en met 2030. Daarnaast sluit de kwaliteit van het harde planaanbod niet altijd aan op de vraag van bedrijven. Voor de periode tot en met 2030 ligt er vooral een opgave voor nieuwe werklocaties in de segmenten grootschalige logistiek, grootschalige productie en reguliere MKB-terreinen. In tegenstelling tot eerdere prognoses, wordt ook een uitbreidingsvraag verwacht na 2030. De prognoses, gaan er van uit dat een deel van de vraag, ook na 2030, gevonden kan worden op bestaande locaties, onder andere door intensiever gebruik van de bestaande ruimte, zoals verticale bouw en meervoudig ruimtegebruik.

De zoektocht naar geschikte ruimte wordt steeds ingewikkelder. Door druk op de ruimte wordt het steeds moeilijker om, in samenhang met andere opgaven, tot een evenwichtige ruimtelijke

indeling te komen met ook voldoende economische ontwikkelruimte. Verdichting, menging en uitbreiding van werklocaties hebben consequenties voor de leefomgeving in stad en dorp, maar ook daarbuiten. Vanuit oogpunt van brede welvaart is de reistijd tot passend werk voor bewoners van steden en dorpen van belang. Functiemenging in gebieden waar dit vanuit milieu impact mogelijk is, draagt bij aan aantrekkelijkheid en levendigheid van steden en dorpen, behoud van werkgelegenheid, behoud van ruimte op bedrijventerreinen en het verminderen van automobiliteit.

Voor werklocaties ligt er de opgave voor het toekomstbestendig, duurzaam en multifunctioneler maken van deze gebieden. Op bestaande bedrijventerreinen speelt een grote verduurzamingsopgave vanuit klimaat, energie en circulaire economie. De bedrijventerreinen in Brabant zijn een belangrijke motor voor de Brabantse economie. Ze zijn ook een bron van energie- en materiaalverbruik (53% van het energieverbruik in Noord-Brabant). En er is veel kans op hitte, droogte en wateroverlast. Daarom is het van groot belang om bedrijventerreinen te verduurzamen. Dit stimuleert ook een goed vestigingsklimaat en het aantrekken van talent. Door integraal en gebiedsgericht (samen) te werken, kunnen slimme oplossingen bedacht worden die impact hebben op meerdere thema's. Zo vangen groene daken niet alleen water op, ze koelen ook de omgeving en maken daarmee zonnepanelen efficiënter.

Een specifieke opgave betreft de groei van (X)XL-logistiek. De ontwikkeling van grootschalige logistiek in Brabant vraagt om een evenwichtige en zorgvuldige aanpak. Maatschappelijk is er veel te doen over deze bedrijvigheid. Oktober 2019 heeft het College van Rijksadviseurs een onderzoek gepubliceerd over de 'verdozing' van het landschap als gevolg van de (X)XL-logistiek. Anderzijds is de ruimtevraag voor dit type bedrijvigheid groot en juist het gevolg van de groei- en verduurzamingsambities van bestaande bedrijven in de regio. Juist in Brabant is veel logistiek sterk verbonden met de productiestructuur en het MKB in de regio. Uit onderzoek blijkt dat circa 70-80% van de logistieke vastgoedtransacties regionaal gebonden is. De opgave is om (X)XL-logistiek met regionale meerwaarde te clusteren op multimodale punten, met een zorgvuldige inpassing in het landschap. Aandacht is nodig voor het saneren van aanwezige planologische ruimte op bestaande ongeschikte bedrijventerreinen en solitaire locaties.

In centrumgebieden is er een transformatieopgave om deze gebieden toekomstbestendig(er) te maken, zodat ze hun (ontmoetings-)functie ook in de toekomst behouden. Het aantal panden dat in gebruik is voor retail neemt jaarlijks nog steeds af. Dit betekent dat er aandacht nodig is voor de centrumgebieden, om langdurige leegstand te voorkomen en deze gebieden tegelijkertijd aantrekkelijk te houden. Het is daarom belangrijk terughoudend om te gaan met uitbreiding van retailfuncties. Zowel de economische als sociale functie van de centra zal in de transformatieopgaven moeten worden meegenomen. Ook liggen er in centrumgebieden kansen om te vergroenen en verduurzamen.

De laatste, maar niet onbelangrijke opgave, gaat over de verdeling van onze schaarse ruimte: is er wel voldoende plek voor alle ruimtevragers in Brabant? Willen we voorrang geven aan bedrijven of sectoren die waarde toevoegen aan onze Brabantse economie, sterk verbonden zijn met onze aanwezige topclusters en een bijdrage willen leveren aan de omgevingskwaliteit?

Doordat de transformatie van binnenstedelijke werkgebieden naar wonen, politiek, en financieel makkelijker is dan transformatie naar nieuwe werkfuncties, worden bedrijfsfuncties vaak verplaatst naar de randen van de stad of verder. Hiermee wordt het knelpunt van ruimte voor bedrijven vergroot en de multifunctionaliteit van de stad verkleind, mede door het afnemende maatschappelijke, politieke en bestuurlijke draagvlak voor nieuwe bedrijventerreinen. Meervoudig ruimtegebruik biedt waar mogelijk kansen, zoals kassen op daken van (X)XL-logistiek, woningen aan de achterzijde van bedrijven, energieopwekking en parkeren op daken et cetera.

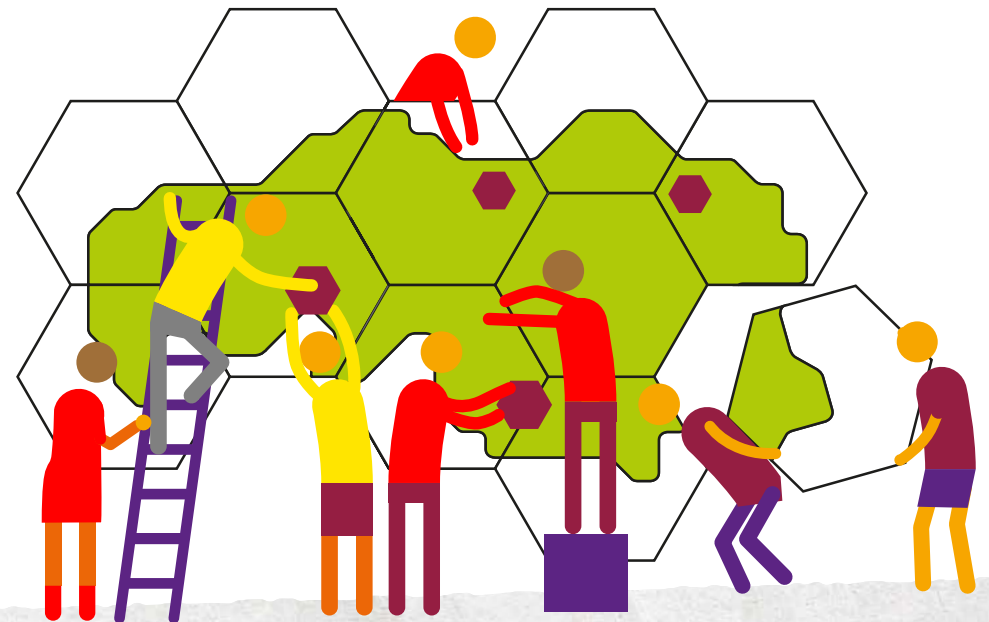
Dit betekent de volgende opgave voor de provincie:

- Zorgvuldig, duurzaam en meervoudig ruimtegebruik op bestaande en nieuwe werklocaties.
- Voorzien in passende werkmilieus (kwantitatief en kwalitatief), waaronder ook ruimte voor bedrijven met een grote(re) impact op de omgeving.
- Vestigingsmogelijkheden van (X)XL-logistiek clusteren en regionale meerwaarde hanteren bij grootschalige bedrijfsvestigingen.
- Versnellen van verduurzaming van Brabantse bedrijventerreinen.

3 Ambities, doelen en beleidskeuzes verstedelijking

3.1 Koers 2030 - 2050

De provincie kiest in de Omgevingsvisie voor concentratie van verstedelijking en een duurzame ontwikkeling van stedelijk Brabant. In dit hoofdstuk wordt deze ambitie nader uitgewerkt met beleidskeuzes. De aanpak en uitvoeringsstrategie van de beleidskeuzes in dit hoofdstuk zijn in het hoofdstuk 4 geconcretiseerd.

Omgevingsvisie 'De kwaliteit van Brabant' (2018)

De ambities van de provincie voor de verstedelijking van Brabant staan in de Omgevingsvisie.

Het doel voor 2050 is: het stedelijk netwerk van Brabant functioneert als één samenhangend duurzaam en concurrerend netwerk van steden en dorpen als onderdeel van de Noordwest-Europese metropool. Brabant kenmerkt zich door een sterke sociale cohesie, een excellent en duurzaam woon-, leef- en vestigingsklimaat met een comfortabel, betrouwbaar en multimodaal verkeers- en vervoersysteem en een uitstekende (digitale) infrastructuur. Het doel voor 2030 is: Brabantse partijen werken aan de transformatie van het bestaand bebouwd gebied van Brabant. Ondersteund door de digitale ontwikkelingen zijn er belangrijke stappen gezet in de richting van een excellent en duurzaam woon-, leef- en vestigingsklimaat met een comfortabel, betrouwbaar en multimodaal verkeers- en vervoersysteem. Bewoners uit alle geledingen van de bevolking voelen zich verbonden met hun omgeving en met elkaar doordat zij meedenken en meedoen aan de veranderingen in hun omgeving.

Brabant staat de komende 20 jaar voor een grote verstedelijkingsopgave. Om de provincie, ook voor langere termijn, toegankelijk en leefbaar te houden én als tweede motor van Nederland van nationaal belang te blijven, is een duurzame verstedelijking nodig.

Vanuit het bewustzijn dat de verstedelijkingsopgave groter is dan alleen de opvang van de woon- en werkbehoefte, is een bijstelling van het provinciale verstedelijkingsbeleid nodig. De verstedelijkingsopgave vraagt om een integrale aanpak met andere opgaven, waarbij er wederzijdse afhankelijkheden bestaan. Het realiseren van de doelen voor wonen en werken is mede afhankelijk van een adequate energievoorziening, het realiseren van hoogstedelijke woonmilieus rondom spoorzones is mede afhankelijk van alternatief vervoer van gevaarlijke stoffen, een gezonde leefomgeving is ook gerelateerd aan duurzame mobiliteit en klimaatadaptatie. De verstedelijkingsopgave moet daarom in samenhang met die andere opgaven opgepakt worden. Samenhangend betekent dat er een koppeling wordt gelegd met de opgaven op het gebied van klimaatadaptatie en groenblauwe dooradering, biodiversiteit, klimaatmitigatie en energie- en warmtenetwerken, vervoer (OV, wandelen, fiets, auto), gezond en veilig, omgevingskwaliteit, circulariteit (hergebruik van materialen, anders bouwen en benutten wat er al is) en gebruik van biobased bouwmaterialen, zoals houtbouw.

De provincie stuurt met haar beleid op een toekomstbestendig netwerk van sterke steden en vitale dorpen, met zorgvuldig en meervoudig gebruik van de bestaande ruimte. Met de roep om snel woningen te bouwen buiten de bestaande stedelijke gebieden, worden andere opgaven genegeerd en blijven koppelkansen onbenut. Het is van belang dat iedereen zich realiseert dat zo'n 80% van de woningen er al staat. Een deel van de bestaande bouwvoorraad voor wonen en werken sluit niet meer aan op de (toekomstige) behoefte of voldoet niet aan toekomstige eisen.

Hier ligt een grote ombouw-opgave, bijvoorbeeld om woningen en werklocaties te voorzien van duurzame energie en warmte of om overstroming te voorkomen en hittestress te verminderen. Een eenzijdige inzet op uitleglocaties vertraagt deze ombouwopgave, gaat ten koste van landelijk gebied en leidt tot problemen in de (nabije) toekomst vanuit bereikbaarheid en mobiliteit. Buitenstedelijk bouwen kan de leegstandproblematiek in steden en dorpen van leegkomende winkels, kantoren en op bedrijventerreinen vergroten. We zien dat de leegstand van winkels en kantoren in de afgelopen periode, door transformatie van vastgoed, juist is afgenomen.

Het is daarom - juist nu - nodig om een goede afweging te maken, bij het maken van keuzes die voorzien in de opgave voor wonen en werken. Een afweging die niet alleen vanuit het nu, maar vooral ook vanuit de toekomst wordt gemaakt. En een afweging waarbij de opgave voor wonen en werken, in samenhang met andere grote opgaven vanuit leefbaarheid, mobiliteit, energie, circulariteit en klimaat wordt vormgegeven.

3.2 Sturen op een duurzaam samenhangend stedelijk netwerk

Een duurzaam samenhangend stedelijk netwerk kent een goede leefomgevingskwaliteit. Leefomgevingskwaliteit gaat over een veilige en gezonde leefomgeving, waarin de kwaliteit van water, bodem en lucht goed zijn en waarin we veilig kunnen wonen en werken. Maar ook een Brabant met robuuste natuur die bijdraagt aan biodiversiteit en aantrekkelijke landschappen, met ruimte voor vrijetijdsbesteding zoals wandelen, fietsen en sporten. Een Brabant met aantrekkelijke steden met een hoog voorzieningenniveau en vitale dorpen met een hecht gemeenschapsleven.

Kortom: een Brabant met een hoge omgevingskwaliteit. Dat gaat niet vanzelf. Om de basis op orde te houden, gelden er randvoorwaarden aan ontwikkelingen. Niet alles kan overal. Opgaven kunnen niet altijd in samenhang worden ontwikkeld. Soms botsen belangen en zijn keuzes nodig om de leefomgevingskwaliteit te behouden en waar nodig te versterken. De nieuwe manier van samenwerken, met 'diep, rond en breed', en de toepassing van de kernwaarden uit de Omgevingsvisie geven richting aan het handelen van de provincie en dus ook aan het beleid voor verstedelijking.

De vijf stelregels zijn:

Water- en bodemsysteem

Gebied centraal

Steeds schoner, gezonder, veiliger

Altijd zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik mét meerwaarde

Afwentelen voorkomen (naar plaats, tijd of andere functies)

Dit is uitgewerkt in het beleidskader Leefomgeving, waarin staat hoe wij sturen op omgevingskwaliteit. Het diep, rond en breed werken uit de Omgevingsvisie is daarin uitgewerkt in een vijftal stelregels. Deze zijn hieronder opgenomen en gerelateerd aan de verstedelijkingsopgaven. Daarna werken we deze uit in een aantal beleidskeuzes, waarin uitgelegd wordt hoe we willen sturen op de verstedelijkingsopgaven en welke richtinggevende en structurerende keuzes dat oplevert voor wonen en werken.

Water- en bodemsysteem leidend

Om afwenteling te voorkomen hanteren wij, vanuit een 'diepe' manier van kijken, de lagenbenadering. Het water- en bodemsysteem is daarbij sturend voor het maken van ruimtelijke keuzes. Dat betekent dat bepaalde gebieden gevrijwaard moeten blijven van bebouwing, vanuit het oogpunt van waterveiligheid of vanuit de doelen voor biodiversiteit en waterkwaliteit. Om die doelen te behalen zijn robuuste natuur- en watersystemen nodig. Ook om de KRW-doelen te behalen zijn robuuste watersystemen

nodig. Verstedelijking en het oprichten van bebouwing en verharding in bijvoorbeeld de beekdalen is daarom in principe niet gewenst.

Het beleid richt zich daarbij ook op het voorkomen van verdere aantasting van biodiversiteit, door robuuste natuurgebieden binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in te richten. Binnen deze aangewezen natuurgebieden is stedelijke ontwikkeling in beginsel niet mogelijk. Voor beperkte aantasting van het natuurnetwerk zijn er – bij gebleken noodzaak – mogelijkheden onder strikte voorwaarden. Ook binnen stedelijke gebieden wordt gezocht naar mogelijkheden om de biodiversiteit te vergroten.

Steeds schoner, gezonder en veiliger

Ruimtelijk ontwikkelen met aandacht voor de beperking van gezondheidsrisico's en gezondheidsbevordering door een verhoging van leefkwaliteit, met ruimte voor groen en blauw. Ruimte die uitnodigt tot bewegen; fietsen, wandelen, ontmoeten

(sociale cohesie). Maar ook vanuit een leefomgeving die veilig is. Door bij verdichting langs spoorlijnen, aandacht te hebben voor het risico van vervoer van gevaarlijke stoffen. De inspanningen van de provincie richten zich daarbij op het beëindigen van dit vervoer door dichtbevolkte stedelijke gebieden. Maar ook het zorgdragen voor voldoende ruimte voor zware milieubelastende activiteiten en de zorg voor voldoende ruimte voor de afvoer en berging van water om wateroverlast in de bebouwde omgeving te voorkomen.

Zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik: meer doen met minder ruimte door meerwaardecreatie

De ruimte is schaars. Er is ruimte nodig voor woningen, werklocaties, voorzieningen, energieopwekking, energieopslag en energietransport, landbouw, infrastructuur, natuur, water en de opvang van klimaatverandering. Voor nieuwe woningen en werklocaties wordt vaak naar de nog open groene ruimte gekeken. Dat terwijl er ook volop mogelijkheden zijn binnen bestaande steden en dorpen, door concentratie van verstedelijking, transformatie, intensiveren, functiemenging en het combineren van functies. Het combineren van functies door meervoudig ruimtegebruik is de norm: wonen boven winkels, bedrijvigheid gecombineerd met horeca, groen en energieopwekking op daken, gevels en in de openbare ruimte, parkeren onder of op gebouwen et cetera.

We streven naar drievoudig gebruik van ruimte, monofunctioneel gebruik van ruimte komt bijna niet meer voor. Intensiever en meervoudig ruimtegebruik biedt tal van mogelijkheden die de open ruimte behouden en die bijdragen aan aantrekkelijke steden en vitale dorpen, behoud van voorzieningen, sociale cohesie en leefbaarheid. Stelregel voor verstedelijking is het beter benutten van de bestaande ruimte door intensiever en meervoudig ruimtegebruik, waardoor nieuw stedelijk ruimtebeslag wordt voorkomen. Ook is er meer aandacht nodig voor de mogelijkheden om bovenop bestaande bebouwing extra bouwlagen te realiseren (optopping), zowel in woongebieden als op bedrijventerreinen.

Uitbreiding van stedelijk gebied is mogelijk, als dat nodig is vanuit ruimteschaarste of kwaliteitsoverwegingen. Waar lokaal geen binnenstedelijke ruimte is, kan deze wellicht in de regio gevonden worden. Voor de opvang van de behoefte aan werklocaties geldt dat de ruimtevrage voor grootschalige bedrijven, waaronder logistiek en bedrijven met (milieu)impact op de omgeving, groter is dan verwacht. Deze vraag kan niet alleen op bestaande locaties worden opgevangen. Als stedelijke uitbreiding nodig is, dan wordt hiervoor een (boven)regionale integrale afweging gemaakt en met de toepassing van intensiever, meervoudig ruimtegebruik en meerwaardecreatie vanuit 'diep, rond en breed kijken', bijvoorbeeld gericht op de versterking van de kwaliteit van de leefomgeving, landschap en natuur.

Afwentelen voorkomen naar toekomst of andere opgaven

Bij het maken van ruimtelijke keuzes houden we rekening met de effecten voor generaties na ons en op andere opgaven. Hierbij betrekken wij ook de toekomstige mogelijkheden voor doorontwikkeling van functies, het voorkomen van hindergevoelige functies langs (toekomstige) infrastructuur of in de omgeving van milieuhinderlijke functies.

Toekomstbestendigheid richt zich daarnaast op het verminderen van gebruik van natuurlijke grondstoffen door hergebruik van materiaal, de toepassing van toekomstbestendige materialen, water- en energiebesparing, het verminderen van broeikasgasemissies en verdere verduurzaming van de gehele leefomgeving.

Gebied centraal

De aanwezige en door bewoners en gebruikers beleefde kwaliteiten, opgaven en mogelijkheden zijn overal anders. Bij het (her)ontwikkelen van het stedelijk gebied of stedelijke functies houden we daarom rekening met de kwaliteit van bodem, water, lucht, erfgoed en cultuur. Ook minder fysieke opgaven en kwaliteiten horen hierbij, zoals gezondheid en sociale draagkracht. In dit beleidskader leggen we uit hoe we willen sturen op verschillende schaalniveaus en hoe we vanuit samenhang de verstedelijkingsopgave willen oppakken.

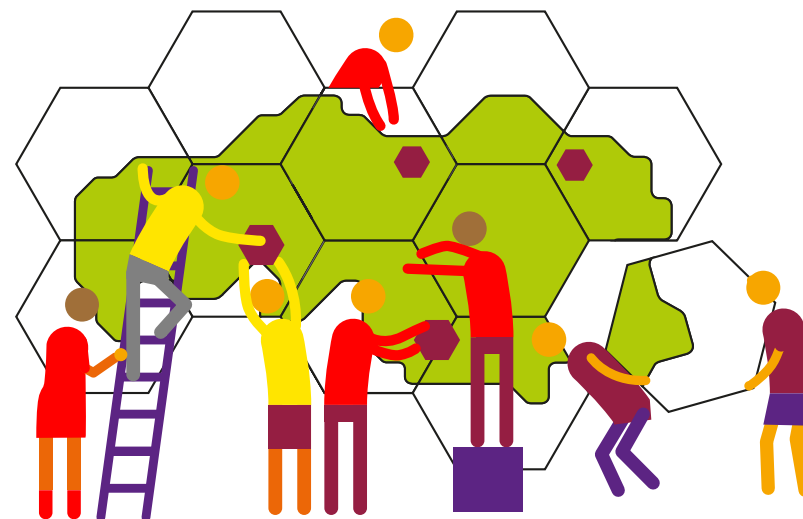
3.3 Beleidskeuzes

Vanuit de opgaven uit hoofdstuk 2, de verstedelijkingsdoelen uit de Omgevingsvisie en bovenstaande stelregels komen we tot de volgende beleidskeuzes. Deze zijn niet los van elkaar te bezien en moeten in samenhang toegepast worden:

3.3.1 Complementair stedelijk netwerk: schakel van sterke steden en vitale kernen

Brabant zet in op een verdere versterking van het stedelijke netwerk, dat onlosmakelijk is verbonden met het netwerk Nederland en Noordwest-Europa.

Voor een krachtige positie van Brabant binnen dat netwerk, is het belangrijk de specifieke Brabantse kwaliteiten te versterken: de wisselwerking tussen stad en land. In Brabant vind je 'the best of both worlds'. Brabant is een polycentrisch netwerk van steden en dorpen, sterk verbonden met de omliggende provincies en het buitenland (Vlaamse Ruit, Ruhrgebied). Het stedelijk netwerk vormt de motor van de Brabantse economie. Voor het versterken van de netwerkkracht, is het belangrijk om in te zetten op de synergie tussen de verschillende onderdelen van dat netwerk: de wisselwerking tussen stad en land. Brabant biedt daarmee

complementaire leefomgevingen met sterke steden en vitale kernen. Kenmerkend voor stedelijk Brabant is de nabijheid en de functionele verwevenheid met het omliggende landelijke gebied. Daardoor kan iedere Brabander zijn leven inrichten binnen een breed pallet van gebiedstypen. De provincie vindt het belangrijk dat er in Brabant verschil blijft tussen de steden en de kernen in het landelijk gebied.

Sterke steden

De provincie zet in op een schaalessprong in stedelijkheid in de grote en middelgrote steden om de nabijheid en agglomeratiekracht te versterken. Met het toevoegen van (hoog)stedelijke milieus in de grote en middelgrote steden van Brabant, wil de provincie voortbouwen op de schaalessprong die al is ingezet in de

spoorzones van diverse steden. Deze schaa sprong is belangrijk voor de bereikbaarheid van het Brabantse netwerk en een goede aansluiting op het stedelijk netwerk van Nederland, het realiseren van een belangrijk deel van de woningbouwopgave en het creëren van gemengde stedelijke milieus met wonen en werken. Dit draagt bij aan verduurzaming, een gezond leefklimaat en de nodige mobiliteitstransitie. Hier ligt nadrukkelijk ook een koppeling met het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor en veiligheidsaspecten.

Vitale kernen

We kiezen voor leefbare en vitale dorpen, als essentieel onderdeel van het stedelijk netwerk. De stad kan niet zonder vitaal ommeland en het ommeland kan niet zonder sterke stad. Beide zijn van belang voor een goed functionerende, inclusieve regio en provincie. Ons doel is dat er in de dorpen een divers palet aan woonmilieus ontstaat, met meer betaalbare woningen die goed passen bij de vraag vanuit vergrijzing en arbeidsmigratie. Dat draagt bij aan de vitaliteit, leefbaarheid en de kwaliteit van voorzieningen in de dorpen. Met een beter OV- en (snel-) fietspadennetwerk worden dorpen en kernen beter en sneller verbonden met de Brabantse stedenrij en met elkaar.

3.3.2 Inzet op binnenstedelijke gebiedsontwikkeling: herstructurering, transformatie en beheer van bestaande woon- en werkgebieden

Het grootste deel van het stedelijk netwerk in Brabant is er al. De bestaande steden en dorpen zijn nog niet af. Gecombineerd met de transitieopgaven speelt er een 'wederombouw-opgave': binnenstedelijke gebiedsontwikkeling met als doel de bestaande voorraad te verduurzamen, de transformatie naar een toekomstbehendige economie te versterken, de sociale veerkracht te vergroten en bij te dragen aan een veilige en gezonde omgeving. Doel is dat transformatie de opgaven en kwaliteiten van de wijk, het bedrijventerrein of de kern volgt. Hierdoor dragen gebiedsontwikkelingen bij aan de schaa sprong in stedelijkheid van de grote en middelgrote steden en het versterken van de centrumfunctie van kernen. In de afgelopen jaren zijn er al veel binnenstedelijke locaties ontwikkeld, maar er komen binnenstedelijk steeds weer nieuwe mogelijkheden bij, ook in de toekomst. Het zwaartepunt van verstedelijking ligt daarom bij deze herstructurerings- en transformatieopgaven. Deze opgaven spelen Brabantbreed, dus zowel in de grote en middelgrote steden, als in de dorpen en kleinere kernen. De opgaven en uitkomsten verschillen, maar 'transformeren van het bestaande' is overal aan de orde. Hierbij is ook van belang, dat er op transformatielocaties meer dan alleen een herbestemming naar wonen aan de orde is.

Een bredere insteek is nodig, gericht op tal van functies, functieveranderingen en ruimtelijk-kwalitatieve opgaven om de omgevingskwaliteit, de toekomstbestendigheid en het verblijfsklimaat op deze transformatielocaties te versterken.

Met name in de naoorlogse wijken speelt een 'wederombouw-opgave'. Om die opgave te realiseren is de benutting van het programma voor woningen en bedrijven essentieel als vliegwiel voor transformaties: het versterken van de omgevingskwaliteit, het terugdringen van woningtekorten, ombouw naar andere woningtypen en het verminderen van leegstand. Op werklocaties ligt er een grote opgave voor het toekomstbestendig maken, verduurzamen en het multifunctioneler maken van de gebieden met aandacht voor intensiever gebruik van de ruimte.

3.3.3 Ontwikkelen in samenhang met andere opgaven

Een integrale aanpak om het stedelijk netwerk toekomstbestendig te maken, betekent ook dat we de verstedelijkingsopgave in samenhang met andere opgaven moeten oppakken. We willen de verstedelijkingsopgave inzetten voor de aanpak van andere opgaven.

Het betrekken van onderstaande richtinggevende en structurerende beleidskeuzes bij het maken van een afweging voor de opgave voor wonen en werken, zijn daarmee de basis om te werken aan een duurzaam samenhangend stedelijk netwerk. Onderstaande keuzes zijn gerelateerd aan beleidsdoelen uit andere beleidskaders.

Mobiliteitstransitie

Brabant zet in op een mobiliteitstransitie, die ervoor zorgt dat de toenemende behoefte aan uitwisseling en verplaatsing samen kan gaan met duurzaam ontwikkelen en schaarste aan ruimte. Een samenhangende ontwikkeling van verstedelijking en mobiliteit met maatwerk voor stad en dorp biedt daarvoor de basis.

De ontwikkeling van wonen en werken wordt voor een belangrijk deel ingezet om een grotere nabijheid van wonen en werken te krijgen. Deze nabijheid creëert de noodzakelijke voedingsbodem voor een mobiliteitstransitie, vooral binnen het stedelijk gebied van de grote en middelgrote steden. Daarbuiten blijft de auto, voor verplaatsingen buiten de kern, het hoofdvervoermiddel, aangevuld met OV en slimme mobiliteit (deelmobiliteit, hubs) om voor alle doelgroepen bereikbaarheid te organiseren en de uitwisseling tussen stad en land te faciliteren.

De grote toename van verplaatsingen bestaat uit stedelijke mobiliteit, vooral lopen, fiets en OV op hoofdassen. De groei van verplaatsingen op de lange afstand treedt, als gevolg van de ruimtelijke strategie tussen de stedelijke hoofdknopen. In het beleidskader Mobiliteit wordt ingezet op een schaa sprong van het OV-systeem. De regionale uitwerking van het Toekomstbeeld OV 2040 geeft daarvoor de belangrijkste handvatten en doorkijk naar infrastructurele investeringen.

Investeringen in mobiliteit en bereikbaarheid vormen een belangrijke randvoorwaarde om verstedelijking te realiseren. Om de mobiliteitstransitie voor stad en dorp te doen slagen, zetten we met partners in op:

- Het creëren van nabijheid van wonen, werken en voorzieningen, zodat binnen steden en dorpen zo veel mogelijk verplaatsingen lopend of fietsend afgelegd kunnen worden.
- Werklocaties met veel verkeersbewegingen worden zoveel mogelijk multimodaal ontsloten.

- Ontwikkelen nabij OV-knopen, zodat voor langere verplaatsingen zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van het OV.
- Aandacht voor de bereikbaarheid tussen stedelijk gebied, grotere kernen, dorpen en landelijk gebieden met snelfietsroutes, hubs en openbaar vervoer.
- Benutten van het bestaande wegennet voor verplaatsingen waarvoor geen goed alternatief voor de auto is.

Samenhang met het energiesysteem

De energietransitie is door geopolitieke ontwikkelingen in een stroomversnelling gekomen en het klimaat verandert sneller dan voorzien. Dit betekent dat we voortvarend inzetten op een verduurzaming van de bestaande gebouwde omgeving én dat we ontwikkelingen zodanig plannen dat wordt bijgedragen aan een toekomstbestendig energiesysteem voor de gehele gebouwde omgeving. Het energiesysteem is het samenhangende geheel van besparing, productie, transport en distributie, omvorming, opslag en gebruik van energie.

We willen de energietransitie via twee lijnen verbinden met de verstedelijkingsopgave. In de eerste plaats door op lokaal en regionaal niveau vraag en aanbod van energie op elkaar af te stemmen, de energievraag zo laag mogelijk te maken en slimme oplossingen en ruimtelijke keuzes te maken die het bestaande energienetwerk ontzien.

Parallel aan de mobiliteitstransitie gaat het ook in de energietransitie om het creëren van nabijheid. Nabijheid van opwek en gebruik, zodat minder investeringen en minder nieuwe ruimte voor infrastructuur nodig zijn. De energie-opgave, inclusief het extra ruimtebeslag, moet daarom integraal onderdeel zijn van de verstedelijkingsopgave.

In de tweede plaats is het belangrijk dat stedelijke ontwikkelingen tijdig worden voorzien van een aansluiting op een energienetwerk of -bron. De huidige congestie op de energienetwerken is een belemmering voor de verduurzaming van de bestaande woonwijken en werklocaties. Daarom is bij stedelijke ontwikkelingen een goede afstemming vereist met investeringen in het energienetwerk: het programmeren en prioriteren. Een instrument voor het programmeren en prioriteren van uitbreidingen van het energienetwerk, is het provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (PMIEK). Netuitbreidingen worden geprioriteerd op basis van de mate waarin zij van provinciaal belang zijn. De provincie vervult daarbij een belangrijke regiefunctie.

Door bij iedere ontwikkeling invulling te geven aan de volgende aspecten, versterken stedelijke ontwikkeling en energietransitie elkaar:

- Minimaliseer de energievraag: energiebesparing is de eerste en belangrijkste stap van de energietransitie. Dit betekent een enorme opgave voor

de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad en werklocaties. Het overgrote deel voldoet nog niet aan de hedendaagse duurzaamheidseisen, laat staan aan de toekomstige eisen met het oog op de doelen voor 2050. Er is een forse inhaalslag nodig, met eenduidige randvoorwaarden voor hoe wij met de opwek, opslag en transport van energie in de vorm van elektriciteit, stoffen (groen gas, waterstof) en warmte willen omgaan.

- Maximaliseer op lokaal niveau de duurzame energieproductie met een optimale mix van de (potentieel) beschikbare bronnen (zon/wind/(rest)warmte/ koude/energiedragers): Hernieuwbare bronnen bieden de kans om functies te combineren, met name in de bebouwde omgeving (denk aan zon en wind op dak, zon op de gevel). Hierdoor kan een (her)ontwikkeling, met een geminimaliseerde energievraag, een netto energie producerend gebied worden. Herontwikkeling van een binnenstedelijke locatie kan zo, voor een groter gebied, de modernisering en verduurzaming van de energievoorziening betekenen. Om dit te bereiken is een slimme bronnenmix nodig, waarbij bijvoorbeeld zon en wind in de juiste verhouding worden geplaatst, zodat de leveringsprofielen elkaar aanvullen tot een relatief stabiel patroon. Hierbij is ook aandacht nodig voor mogelijkheden om de warmte en koude vraag op een efficiënte manier in te vullen, bijvoorbeeld met een warmte- en koudenet wanneer dit in de buurt beschikbaar is. Collectieve warmtesystemen kunnen een belangrijk aandeel hebben in de verduurzaming van de gebouwde omgeving.

- Draag bij aan een robuust en flexibel energiesysteem: slimme infra voor opwek, afname, transport, opslag en conversie én slim stedelijk ontwerp:
Slimme energie-infrastructuur is onmisbaar om tot een energetisch zelfvoorzienend gebied te komen, dat ook de omgeving kan versterken. Slimme infrastructuur maakt het mogelijk om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen, bijvoorbeeld door op de dag als er veel lokale zonproductie is, de wasmachine te laten draaien of de buurtbatterij op te laden in anticipatie op de piekvraag in de avond. Opslag is een belangrijk onderdeel van de energieinfrastructuur, om pieken en dalen in de energievraag en -aanbod op te vangen en met elkaar te matchen.
- Denk en acteer meerschallig, zodat gebieden en ontwikkelingen elkaar versterken:
Meerschallig denken is nodig om met lokale (her)ontwikkelingen niet alleen een oplossing te vinden op bovenlokaal niveau, maar ook om het regionale energiesysteem te versterken. Met meerschallig denken wordt de samenhang tussen (her)ontwikkelingen in de regio duidelijk en kan de ene (her)ontwikkeling de andere (her)ontwikkeling mogelijk maken. Zo helpt meerschallig denken om potentiële energiebronnen buiten de (her)ontwikkelingen te identificeren, om tot een slimme bronnenmix en een betaalbaar energiesysteem te komen. Bijvoorbeeld de beschikbaarheid van restwarmte op een werklocatie in de buurt van de (her)ontwikkeling. Een samenhangende ontwikkeling van verstedelijking en energie

met maatwerk - slim en meerschallig - voor stad en dorp biedt de basis voor een toekomstbestendig energiesysteem.

Dit betekent concreet:

- Verstedelijk zoveel mogelijk nabij het regionale hoofdenergienetwerk.
- Maak het energiesysteem boven- en ondergronds onderdeel van het ontwerp.
- Ontwerp met minimale energievraag en maximale energieopwekking.
- Realiseer energieopwekking zoveel mogelijk nabij stedelijke gebieden.

Samenhang met klimaat en groen-blauwe ontwikkelingen

De grote veranderingen in het klimaat dwingen ons om nadrukkelijk rekening te houden met veranderende weersomstandigheden. Piekbelasting bij forse regenbuien en lange periode van droogte wisselen elkaar af. Hittestress is een gezondheidsrisico in de stedelijke omgeving. Dit betekent dat we inzetten op verstedelijken, in samenhang met groene en blauwe ontwikkelingen.

Om afwenteling op het bodem- en watersysteem te voorkomen, zijn het bodem- en watersysteem de basis voor de verstedelijking. Hiermee geven we aan dat de klimaat- en andere grote opgaven alleen duurzaam aangepakt kunnen worden als de draagkracht van het natuurlijke bodem- en watersysteem voorop staat. Deze beleidskeuze betekent dat, in de afweging of een locatie geschikt

is voor verstedelijking, ontwikkelingen die vanuit bodem en water niet passend zijn op een plek er niet komen. Of juist dat er wordt gezocht naar oplossingen voor knelpunten in het bodem- en watersysteem vanuit keuzes uit het verleden. Het is nodig dat, al vanaf de vroegste planfase, de juiste uitgangspunten vanuit het bodem- en watersysteem worden meegenomen. Hierdoor wentelen we geen nadelige effecten af op het bodem- en watersysteem.

Landschap en natuur groeien mee met de verstedelijking

Om het stedelijk netwerk toekomstbestendig in te richten, moet groen en blauw meegroeien als integraal onderdeel van het intensievere gebruik van het stedelijk gebied voor wonen en werken. Dit betekent het toevoegen van groen/blauw op drie schaalniveaus:

- De ontwikkeling van groen/blauw loopt gelijk op met de verdichting, herstructurering of uitbreiding van het stedelijk gebied.
- Groen/blauwe structuren van het landelijk gebied lopen zoveel als mogelijk door in de steden en dorpen en versterken we waar nodig.
- We zorgen voor groene buffers tussen sterk verstedelijkte gebieden en aantrekkelijke landschappen grenzend aan de steden en dorpen.

Samenhang met een circulaire samenleving

Een circulaire economie vraagt een ingrijpende verandering van businessmodellen, bedrijfsprocessen en het gebruik van afval en

grondstoffen. Dit heeft gevolgen voor de hele maatschappij en voor iedere opgave. De toevoer en gebruik van materiaal is belangrijk bij ontwikkelingen in mobiliteit, de energietransitie, groen/blauwe ontwikkelingen en de woonopgave en moet vanaf het begin meegenomen worden in planontwikkeling.

De provincie wil dat de verstedelijkingsopgave bijdraagt aan de omschakeling naar een circulaire economie, door industrieel en demontabel te bouwen met duurzame, biobased bouwmaterialen. Deze manieren van circulair bouwen dragen ook bij aan de versnelling en toekomstbestendigheid van de woonopgave.

Circulariteit draagt ook bij aan groen/blauwe ontwikkelingen. Vanuit zorgvuldig omgaan met drinkwater, is het belangrijk om bij transitieopgaven en nieuwbouw vanaf het begin rekening te houden met gescheiden watersystemen, zodat kostbaar drinkwater niet wordt gebruikt om toiletten te spoelen of tuinen te sproeien. Het is wenselijk dat de (nationale) bouwregelgeving hierop wordt aangepast.

De inzet op een circulaire samenleving betekent dat er op verschillende schaalniveaus meer soorten afvalstromen ingezameld, gescheiden en verwerkt moeten worden. Dit vraagt een andere infrastructuur en veroorzaakt een nieuwe vraag naar bedrijven die vanuit een impact op de omgeving of publieke opinie vaak geweerd worden, zoals puinbrekers, mestvergistings, composteringsinstallaties, materialen- en goederendepots et cetera. Het is belangrijk om voor bedrijvigheid die bijdraagt aan een circulaire economie ruimte te scheppen en te behouden.

3.4 Wonen en Werken

Verstedelijking en de groei en ontwikkeling van het netwerk van steden en dorpen voor de opvang van wonen en werken, is al decennia een centrale opgave in het provinciaal beleid. We willen zorgen voor een aantrekkelijk en toekomstbestendig netwerk van steden en dorpen, met voldoende en betaalbare woningen en voldoende ruimte voor de bedrijvigheid van Brabant. We doen dit met oog voor zorgvuldig ruimtegebruik en in samenhang met andere opgaven, zoals de energietransitie, klimaatadaptatie, de mobiliteitstransitie, gezondheid en brede welvaart. Dit betekent dat wij de volgende structurerende en richtinggevende keuzes maken.

3.4.1 Goed wonen voor iedereen

De provincie zet zich ervoor in dat er steeds voldoende woningbouwplannen zijn (voor het benodigde bouwtempo), op de goede plekken (ter versterking van de omgevingskwaliteit van steden en dorpen) en aansluitend op de verander(en)de kwalitatieve vraag (een gevarieerd en bij de behoefte passend aanbod).

De opgaven voor wonen zijn:

- Voor 2035 zijn er zo'n 165.000 woningen aan de Brabantse voorraad toegevoegd, oftewel een gemiddeld jaarlijkse groei van circa 13.500 woningen. Gelet op de huidige kwantitatieve en kwalitatieve tekorten op de woningmarkt, is het vooral zaak op korte termijn het bouwtempo te versnellen en vervolgens de

woningbouwproductie op een hoog peil te houden tot aan het midden van de jaren '30.

- Het woningtekort – 3,3% in 2023 (bijna 40.000 woningen) – neemt af tot 1% in 2035 (11.500 woningen). Er is in 2035 voldoende én voldoende betaalbare woonruimte, passend bij de woningbehoefte.
- De regionale woningmarkten functioneren goed en er is een realistisch, vraaggericht en flexibel planaanbod, met aandacht voor specifieke doelgroepen, zoals ouderen, de betaalbaarheid van het wonen en ruimte voor nieuwe woonvormen.
- Er wordt volop ingezet op het beter benutten van de bestaande woningvoorraad en transformatie om de woningbouwopgave te realiseren.

- Vanuit het principe van zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik, draagt 'wonen' optimaal bij aan het versterken van de kwaliteiten van Brabant. Nieuwe woningen en woonruimte worden gerealiseerd in samenhang met de opgaven voor gezondheid, zorg, mobiliteitstransitie, de voorzieningenstructuur, klimaatadaptatie en -mitigatie, inclusief de grondstoffen- en energietransitie.

Hierbij maken wij de volgende keuzes:

Inzet op duurzame verstedelijking met nadruk op inbreiden en de bestaande woningvoorraad

- De woningtekorten vragen om versnelling van de woningbouw. Tegelijkertijd ligt er een grote opgave om de bestaande woningvoorraad toekomstbestendig te maken: niet alleen nieuwbouw, ook vernieuwbouw is nodig. In veel naoorlogse buurten en wijken liggen herstructurerings- en transformatieopgaven. Deze bieden tegelijk kansen om via gerichte ingrepen, vervangende nieuwbouw en kwaliteitsverbeteringen in te spelen op veranderende woonwensen, duurzaamheidseisen, de noodzakelijke energiebesparing en een groenblauwe dooradering van de leefomgeving vanuit klimaatdoelen, grondstofgebruik, biodiversiteit en gezondheid. Ook het behoud en versterken van de sociale samenhang en leefbaarheid zijn hierbij belangrijke doelen. Bovendien ligt er – in combinatie met de woningbouw-, herstructurerings- en transformatieopgaven – de uitdaging om de woningmarkt voldoende toegankelijk en betaalbaar te houden en sociale tweedeling tegen te gaan.
- Het woningbouwprogramma zetten we daarom met prioriteit in op binnenstedelijke locaties en voor het herbestemmen van leegstaand en leegkomend vastgoed, met als uitgangspunt zorgvuldig ruimtegebruik. Dit betekent dat we woningbouw optimaal inzetten voor de belangrijke transformatielocaties:
 - Hoogstedelijke en stedelijke transformatiegebieden in de grote en middelgrote steden. Dit zijn spoorzones, kennisassen, brede centrumprojecten en gemengde stedelijke gebieden waarin grootschalige transformatie naar een (hoog)stedelijk milieu plaatsvindt.
 - Herstructurering/revitalisering van naoorlogse wijken. Dit zijn wijken waar per saldo woningen toegevoegd kunnen worden, - bijvoorbeeld via sloop/nieuwbouw of door toevoeging van tijdelijke woonvormen - en waar transformatieopgaven c.q. kansen liggen die via een gerichte transformatie aangepakt kunnen worden.
 - Centrumgebieden en vitale kernen.
- In het landelijk gebied ligt een grote opgave voor transformatie van vrijkomend vastgoed. Voor hergebruik en transformatie kan wonen een oplossing bieden. Vanuit maatwerk zijn daarvoor mogelijkheden.

Vanuit de doelen voor een duurzame verstedelijking geven we ruim baan aan 'goede woningbouwplannen' binnen het bestaand stedelijk gebied van steden en dorpen: woningbouw op geschikte inbreidings-, herstructurerings- en transformatielocaties en in leegstaand vastgoed, die aansluit op een actuele vraag en snel in aanbouw kan worden genomen.

Daarnaast zijn er naar verwachting ook uitbreidingslocaties nodig om te kunnen voorzien in een voldoende en voldoende gedifferentieerd planaanbod voor woningen en woonmilieus. Vanuit de urgentie op de woningbouwproductie biedt de provincie afwegingsruimte, waarbij de integrale afweging (diep, rond en breed) centraal staat. Uiteraard worden uitbreidingsplannen regionaal afgewogen: past de woningbouw bij de ruimtelijke mogelijkheden en inrichtingsprincipes van een locatie én draagt het plan bij aan het versterken van de omgevingskwaliteit van het gebied? Dat geldt ook voor incidentele woningbouw in het landelijk gebied.

Vanuit de kwalitatieve vraag

- Woningbouwplannen sluiten aan op de (toekomstige) vraag van huishoudens. Met in het bijzonder aandacht voor voldoende betaalbare woningen en woningen die kwalitatief aansluiten bij de woningbehoefte van diverse doelgroepen.
- De transformatie van bestaande woonwijken, waarbij tegelijkertijd wordt ingespeeld op de veranderende woonvraag, de mobiliteitstransitie, klimaatadaptatie en energietransitie, is niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. Dit terwijl de vraag naar een passend woningaanbod en toekomstbestendige woongebieden urgent is. Voor de korte termijn dragen, al dan niet tijdelijke, flexwoningen bij om in de woningbouwbehoefte te voorzien. Hiervoor kunnen ook geschikte locaties, in beginsel aansluitend op bestaande steden en dorpen, worden ontwikkeld. Hierdoor ontstaat tijd en ruimte voor de noodzakelijke transformatie en blijft, ook op termijn, voldoende programma aanwezig om de nieuwe transformatieopgaven op te pakken.

3.4.2 Ruimte voor werken

Het is de ambitie van de provincie om te zorgen voor duurzame en toekomstbestendige werklocaties in Brabant, die bijdragen aan een toekomstbestendige economie voor Brabant.

De opgave voor werken is:

- Zorgvuldig, duurzaam en meervoudig ruimtegebruik op bestaande en nieuwe werklocaties.
- Voorzien in passende werkmilieus (kwantitatief en kwalitatief), waaronder ook ruimte voor bedrijven met een grote(re) impact op de omgeving.
- Vestigingsmogelijkheden van (X)XL-logistiek clusteren en regionale meerwaarde hanteren bij grootschalige bedrijfsvestigingen.
- Versnellen van verduurzaming van de Brabantse bedrijventerreinen.

Hierbij maken wij de volgende keuzes:

Zorgvuldig, duurzaam en meervoudig ruimtegebruik van bestaande en nieuwe werklocaties

- We zetten in op de juiste functies op de juiste plek, functiemenging waar dat kan, het beter benutten van bestaande werklocaties en meervoudig ruimtegebruik:
De provincie hanteert als uitgangspunt bij de ontwikkeling van werklocaties het principe 'de juiste functies op de juiste plek'. Het gaat daarbij om een passend werkmilieu op de goede plek, met aansluiting op het arbeidsaanbod en een passend mobiliteitsaanbod, zoals voldoende watergebonden kavels, voldoende beschikbare vervoersmogelijkheden in de omgeving en een goede achterlandverbinding. De provincie stimuleert intensief en meervoudig ruimtegebruik. Hierdoor worden werklocaties steeds meer ingericht met functiecombinaties en stapeling van functies, zoals parkeren onder of juist op gebouwen.
- Voorkomen van detailhandelsontwikkelingen op ongewenste locaties:
Detailhandel, horeca en voorzieningen zijn een essentieel onderdeel van de leefbaarheid van onze steden en dorpen. Vanuit ontwikkelingen als internetshopping, is het wenselijk om detailhandelsontwikkelingen in een breder regionaal kader te plaatsen en verspreide detailhandel te

voorkomen door het voeren van concentratiebeleid. Nieuwe detailhandelsontwikkelingen worden daarom in- of aansluitend aan perspectiefrijke winkelgebieden ontwikkeld.

Voorzien in voldoende en passende werkmilieus, waaronder ook ruimte voor bedrijven met een impact op de omgeving

- Balans in vraag en aanbod van bedrijventerreinen (kwantitatief en kwalitatief):
De provincie hanteert als uitgangspunt een zorgvuldige en vraaggerichte ontwikkeling van bedrijventerreinen in passende werkmilieus. We streven hierbij naar een balans in vraag en aanbod. Dit betekent dat de kwaliteit van bestaande en nieuwe bedrijventerreinen aansluit bij de behoefte van bedrijven en de omgeving. Zo zorgen we dat we goed omgaan met de schaarse ruimte.
- Behoud en ontwikkeling van voldoende geschikte terreinen voor grootschalige bedrijven en bedrijven met een impact op hun omgeving:
Hierbij wordt ook expliciet rekening gehouden met de (toekomstige) ruimtevrage van bedrijven die nodig zijn voor het verwerken van materialen vanuit een circulaire economie. Bedrijven met weinig (milieu)impact op de omgeving passen in beginsel in woon- en gemengde gebieden.

- Ontwikkeling van bestaande en nieuwe toplocaties en campussen:
Toplocaties – zoals campussen en innovatiedistricten – dragen bij aan regionale ecosystemen, het versnellen van innovatie en het versterken van de regionale concurrentiekracht. Campussen zijn locaties waar bedrijven en kennisinstellingen (samen) werken aan onderzoek, ontwikkeling en het maken van nieuwe producten, vaak rondom een thema. Op deze locaties wordt innovatie gestimuleerd en versneld. Voor innovatiedistricten zien we vooral plek in hoogstedelijke OV-knopen. Locatieontwikkelingen van werklocaties met een substantiële bijdrage aan de voor Brabant belangrijke ecosystemen, dragen bij aan het toekomstbestendig maken van Brabant.

Vestigingsmogelijkheden van (X)XL-logistiek clusteren en regionale meerwaarde hanteren bij grootschalige bedrijfsvestigingen

- Beperking ontwikkelingsmogelijkheden grootschalige logistiek op ongewenste locaties:
We voeren voor de vestiging van grootschalige logistiek een selectief clusteringsbeleid. Grootschalige logistieke activiteiten worden geconcentreerd op een beperkt aantal bestaande en nieuwe bedrijventerreinen. Uitbreidingslocaties ontwikkelen we vraaggericht en we hanteren het principe van 'regionale meerwaarde' bij planontwikkeling en gronduitgifte. We blijven zeer kritisch op de vestiging van grootschalige logistieke bedrijven van buiten de regio met een Europese afzetmarkt. Het doel van de clustering is ruimtelijke versnippering tegen te gaan, gebundelde goederenstromen gericht te benutten, multimodaliteit te bevorderen, de overlast in wijken en dorpen te verminderen, betere condities te scheppen om de omgevingskwaliteit te verhogen en investeringen in collectieve voorzieningen beter te laten renderen. In het kader van het selectieve clusteringsbeleid maken we afspraken op welke bedrijventerreinen (bestaand en nieuw) vestigingsmogelijkheden voor (X)XL-logistiek wordt geboden. Voor de overige bedrijventerreinen en het overige grondgebied van de provincie, zijn de vestigingsmogelijkheden voor (X)XL-logistiek ingeperkt. Met als doel om de vestiging voor grootschalige logistieke bedrijven op ongewenste locaties onmogelijk te maken.

- Het principe van regionale meerwaarde verankeren en hanteren bij planontwikkeling en gronduitgifte van grootschalige bedrijfsvestigingen:
 - Bij het voorzien in de vraag naar grootschalige bedrijfsvestigingen, gaan we uit van regionale meerwaarde.
 - Het Rijk heeft beleid ontwikkeld voor hyperscale datacenters; dit zijn datacenters met een omvang van 10 ha of meer en een elektriciteitsaansluiting van 70 MW of meer. Dit beleid beperkt vestigingsmogelijkheden van die groep in Noord-Brabant. Voor grootschalige datacenters, kleiner dan 10 ha, zien wij in Brabant in beginsel geen ruimte, gelet op de beperkte regionale meerwaarde, het effect op de ruimte en het effect op het energiesysteem.

Versnellen van verduurzaming van Brabantse bedrijventerreinen

- Versnelling realiseren van de verduurzamingsopgave op de bestaande bedrijventerreinen, met focus op de terreinen met het grootste energieverbruik en de grootste potentie tot de vermindering van de stikstofuitstoot:
Duurzame bedrijventerreinen zijn een belangrijke voorwaarde voor een toekomstbestendige economie en een goed en gezond werk-, woon- en vestigingsklimaat. Verduurzaming van bedrijventerreinen levert ook een substantiële bijdrage aan energietransitie, circulariteit, klimaatadaptatie, biodiversiteit en de stikstofproblematiek.

4 De provinciale aanpak & uitvoeringsstrategie verstedelijking

In hoofdstuk 2 is de verstedelijkingsopgave voor Brabant beschreven. In hoofdstuk 3 zijn de provinciale ambities, doelen en beleidskeuzes geformuleerd. In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe de provincie dit verstedelijkingsbeleid wil realiseren. Met welke aanpak en uitvoeringsstrategie gaat de provincie met de verstedelijkingsopgaven aan de slag?

4.1 Wat gaat de provincie doen

Brabant heeft een aanzienlijke nieuwbouw- en transformatieopgave om het stedelijk netwerk toekomstbestendig te maken. Het gaat om voldoende woningen, die passen bij de (toekomstige) vraag en om ruimte voor bedrijven. En om verstedelijking die bijdraagt aan de mobiliteitstransitie, de energietransitie, duurzaamheid en die klimaatadaptief is.

De verstedelijkingsopgave wordt daarbij gebruikt als aanjager voor de aanpak van andere opgaven, zoals op het terrein van economie, arbeidsmarkt, leefbaarheid en sociale veiligheid. Veel van die opgaven kunnen prima gecombineerd worden aangepakt, zowel binnen als buiten het bestaande gebied.

Dat vraagt dan wel integrale keuzes en aanpak. Op een aantal vlakken moeten de bakens echt verzet worden en is een transitie aan de orde: groen/blauw, klimaatadaptatie, circulair bouwen, energiesysteem, leefbaarheid van wijken en dorpen en mobiliteit. Alleen dan is stedelijk Brabant klaar voor een nieuwe groei, in harmonie met de grote transitieopgaven die op ons afkomen. De provincie als middenbestuur is bij uitstek in staat om opgaven met elkaar te verbinden en om te schakelen tussen schaalniveaus. We doen dit in nauwe samenwerking met Rijk, regio's, gemeenten, waterschappen en andere betrokken partijen.

We hanteren drie actielijnen om onze uitvoering op te enten:

- Integraal werken aan het toekomstbestendig maken van het stedelijk netwerk.
- Bouwen en wonen in sterke steden en vitale dorpen.
- Verbeteren van vitaliteit en toekomstbestendigheid van werklocaties met voldoende ruimte voor bedrijven.

De focus ligt de komende periode op het maken van afspraken met Rijk en regio's in het kader van onze Omgevingsvisie en het rijksbeleid: de NOVI & NOVEX, de Nationale Woon- en Bouwagenda, het Ontwikkelperspectief inclusief de eerste uitvoeringsafspraken Stedelijk Brabant 2040 en de Regionale Woondeals. Het gezamenlijke Ontwikkelperspectief en de eerste uitvoeringsafspraken Stedelijk Brabant 2040 van Rijk, provincie en regio's, zijn de grondslag voor de actualisatie van onze provinciale aanpak en uitvoeringsstrategie verstedelijking. In dit hoofdstuk geven we aan hoe we de uitvoering van de afspraken, die we met onze partners maken, ondersteunen.

Rijksbeleid verstedelijking

Programma NOVEX en het NOVEX Stedelijk Brabant

In het kader van het programma NOVEX, werkt het Rijk samen met provincies, gemeenten en waterschappen aan een samenhangend ruimtelijk beleid. Het doel van het programma NOVEX is zorgen voor het verbinden van 22 nationale programma's en het versnellen van de uitvoering door te sturen op heldere voorwaarden en concrete uitvoeringsafspraken. Het programma bestaat uit 2 sporen:

1. Het samenwerken in NOVEX-gebieden. In dit spoor werken Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen aan een ontwikkelperspectief, uitvoeringsagenda en uitvoeringsafspraken per gebied. In de NOVEX-gebieden stapelen de nationale opgaven in het fysieke domein zich zodanig, dat een langjarige samenwerking en gebiedsgerichte ordening en prioritering van verschillende opgaven noodzakelijk is om te kunnen komen tot de gewenste herbestemming en/of ingrijpend herinrichting. Het stedelijk netwerk van Brabant is één van de 16 NOVEX-gebieden in Nederland.
2. Het opstellen van een ruimtelijk voorstel per provincie, dat de basis is voor het maken van afspraken over nationale doelen en ruimtelijke keuzes, uitvoering en investeringsbeslissingen in een ruimtelijk arrangement. De gezamenlijke overheden hebben in het Beleidsoverleg Leefomgeving van 2023 besloten dat het Ontwikkelperspectief voor Stedelijk Brabant integraal wordt overgenomen in het ruimtelijk voorstel voor Brabant.

Het NOVEX Stedelijk Brabant is een samenwerking tussen Rijk, provincie, waterschappen en alle Brabantse gemeenten op twee schaalniveaus:

- Brabantbreed.
- In 4 stedelijke regio's: regio Zuidoost-Brabant met daarbinnen het Stedelijk Gebied Eindhoven, de stedelijke regio Breda-Tilburg, de stedelijke regio 's-Hertogenbosch en de stedelijke regio West-Brabant West. Deze regio's zijn samenhangende Daily Urban Systems.

Nationale Woon- en Bouwagenda

In de Nationale Woon- en Bouwagenda schetst het Rijk de oorzaken van de wooncrisis, de doelstellingen met betrekking tot 'bouwen en wonen' en een programmatische aanpak voor de komende jaren. Het doel van de Nationale Woon- en Bouwagenda is het bevorderen van de beschikbaarheid, betaalbaarheid en kwaliteit van het woningaanbod in Nederland. In het programma Woningbouw is ingezet op

het maken van bestuurlijke afspraken met de provincies over de woningbouwopgave en de kwalitatieve wonen-opgaven, met een nadruk op de betaalbaarheidsdoelstelling. Het streven is gericht op de realisatie van een woningbouwprogramma dat voor 30% bestaat uit sociale huur en in totaal voor twee derde uit woningen in het betaalbare segment in de sociale huur, middeldure huur en betaalbare koop. Brabant heeft in oktober 2022, onder randvoorwaarden, met het Rijk bestuurlijke afspraken gemaakt over de realisatie van ruim 130.000 woningen tot en met 2030, waarvan twee derde in het betaalbare segment.

De bestuurlijke afspraken tussen provincie en Rijk zijn vertaald in vier Regionale Woondeals (maart 2023), ondertekend door alle Brabantse gemeenten, de woningcorporaties, Rijk en provincie. Ook andere onderwerpen, zoals flexwoningen, transformatie, huisvesting van aandachtsgroepen, vakantieparken etc. worden op termijn onderdeel van de afspraken in de Regionale Woondeals.

Op 26 oktober 2023 hebben de samenwerkende overheden het 'Ontwikkelperspectief en eerste uitvoeringsafspraken Stedelijk Brabant 2040' vastgesteld en afgesproken dat ze deze - waar nodig - vertalen naar hun eigen beleid. De hoofdkeuzes, ontwikkelprincipes en opgaven uit het ontwikkelperspectief passen binnen het provinciale beleid, zoals vastgelegd in verschillende beleidskaders en uitvoeringsagenda's. Het Ontwikkelperspectief geeft richting aan de uitvoering van het beleidskader Wonen en Werken. Dit betekent dat we onze rollen (richting geven, beweging stimuleren, mogelijk maken) toepassen op verschillende schaalniveaus en samenwerkingsverbanden, zoals NOVEX, BrabantStad, regionaal en op het niveau van gebiedsontwikkelingen.

4.2 Integraal werken aan het toekomstbestendig maken van het stedelijk netwerk

In deze actielijn staat centraal hoe we de integrale verstedelijkingsaanpak willen vormgeven.

4.2.1 Richting geven

Via NOVEX Stedelijk Brabant en de samenwerking met Rijk, waterschappen en de stedelijke regio's sturen wij op integrale verstedelijkingsafspraken op het schaalniveau van de stedelijke regio's en op het schaalniveau van Brabant. Integrale afweging van belangen en opgaven staan hier centraal. In regionaal verband, conform het beleidskader Leefomgeving en onze omgevingsverordening, koppelen we dit in de omgevingsdagen en de Regionale Omgevingsagenda's aan andere trajecten, zoals Regionale energiestrategieën en trajecten die in het landelijk gebied lopen. In het kader van NOVEX Stedelijk Brabant hebben Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen met elkaar afgesproken dat de stedelijke regio's het bestuurlijk verband zijn waarbinnen de partijen komen tot een integrale aanpak van de verstedelijkingsopgave op regionaal schaalniveau. De regiospecifieke en Brabantbrede opgaven en uitvoeringsafspraken van het ontwikkelperspectief zijn daarbij een belangrijk vertrekpunt.

De Brabantbrede stuurgroep NOVEX Stedelijk Brabant bespreekt en bewaakt de integrale ruimtelijke opgave, met betrekking tot de verstedelijking en de voortgang van de uitvoeringsafspraken op het schaalniveau van Brabant. Dit is tevens het voorportaal voor het BO Leefomgeving en het BO MIRT over de ontwikkeling van Stedelijk Brabant.

De provincie stuurt in deze overleggen op gezamenlijke en wederkerige afspraken met het Rijk, regio's en waterschappen, die jaarlijks worden geactualiseerd. Deze afspraken betreffen de uitvoering van de verstedelijkingsopgaven met betrekking tot de ontwikkeling en verduurzaming van het stedelijk netwerk van dorpen en steden, in relatie tot de ontwikkelprincipes gericht op een duurzame stedelijke ontwikkeling. Dit betekent dat we afspraken maken over concrete stedelijke ontwikkelingen voor wonen en werken in relatie tot de provinciale opgaven uit Hoofdstuk 3. Doel is duurzame verstedelijking die mede invulling geeft aan opgaven vanuit de energietransitie, klimaatadaptatie,

toekomstbestendig bouwen en de mobiliteitstransitie. Voor de uitvoering van de afspraken, ontwikkelen de samenwerkende overheden één adaptieve uitvoeringsagenda en vertalen gemeenten de opgaven in concrete plannen. De gemeente doet dit samen met de provincie wanneer er sprake is van een samenwerking in het kader van stedelijke gebiedsontwikkelingen.

4.2.2 Beweging stimuleren (door kennis, monitoring en onderzoek)

De opgaven, ambities, doelen en uitvoering van dit beleidskader Wonen en Werken vragen om een actieve sturing, waarin de provincie weet wat er speelt en daar tijdig op kan anticiperen. Door actief kennis te creëren, brengen we opgaven en partners in beweging. Vanuit een steeds actueel beeld van 'feiten, plannen en prognoses' speelt de provincie een actieve rol op het vlak van 'kennis en onderzoek' en 'reflectie en agendering' voor tal van onderwerpen rond 'verstedelijking, bevolking, bouwen en wonen'. We onderzoeken ook welk instrumentarium we kunnen inzetten voor de integrale afweging van verstedelijking.

Ruimtelijke impact en effect van verstedelijking

De keuze voor zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik gaat gepaard met veranderingen in het gebruik van de ruimte in de Brabant. Om deze veranderingen te monitoren, kijken we primair naar hoeveel ruimte er voor verschillende functies gebruikt wordt. Daarbij hebben we specifieke aandacht voor intensivering (meer

doen met minder ruimte) en meervoudig ruimtegebruik (meer doen met dezelfde ruimte). De veranderingen in het gebruik van de ruimte hebben directe invloed op het bodem- en watersysteem, gezondheid, energiesysteem en omgevingskwaliteit. Dit raakt sterk aan andere beleidsvelden. In de monitoring hiervan wordt daarom zo veel mogelijk aangesloten op bestaande monitoring van deze beleidsvelden. Waar nodig zal een relatie worden gelegd met specifieke gebieden of ruimtelijke ontwikkelingen om effecten van de verstedelijking te kwantificeren. Samen met de partners binnen NOVEX-Brabant wordt gekeken hoe we deze monitoring kunnen opzetten.

Uitvoering van projecten, prognoses en regionale afspraken

Voor het maken van regionale afspraken worden prognoses opgesteld voor bevolking, wonen, arbeid en de verwachte ruimtevrage van wonen en werken. Daarnaast brengen we door onderzoek de vrage concreter in beeld, bijvoorbeeld de vervangingsvrage of hoeveel ruimte er nodig is voor de circulaire economie.

Voor een deel worden deze prognoses gevoed door de monitoring van de historische ontwikkeling en de huidige status van het gebruik van de ruimte. Daarnaast wordt de uitvoering van de regionale afspraken gemonitord door het verzamelen van gegevens over de uitvoering van gemeentelijke ruimtelijke plannen.

Binnenstedelijke opgaven in beeld

De provincie wil, samen met gemeenten, de binnenstedelijke transformatiepotenties en -opgaven in onze steden en dorpen in beeld brengen. Doel is om de bewustwording rond dit onderwerp te vergroten, meer zicht te krijgen op de omvang van de opgaven en de vragen die spelen. Doordat de toekomstige mogelijkheden voor woningbouw en de koppeling met andere maatschappelijke opgaven op binnenstedelijke locaties op een meer systematische manier in beeld worden gebracht en actueel worden gehouden. De nadruk ligt op onze kennis- en procesrol, met betrekking tot complexe stedelijke gebiedsontwikkelingen waarin de verschillende opgaven voor klimaatadaptatie, energietransitie, duurzaam bouwen, mobiliteit, biodiversiteit, leefbaarheid en gezondheid bij elkaar komen en een plek moeten krijgen. Belangrijk in het kader van beweging stimuleren is ook de verdere vormgeving van de kennisontwikkeling en de uitbouw van een kennisnetwerk voor stedelijke gebiedsontwikkelingen in steden en dorpen. Een en ander in nauwe samenhang met bestaande nationale kennisprogramma's.

Onderzoek naar (nieuwe) verstedelijking

Vanuit de urgente woningbouwopgave onderzoeken wij ideeën om de verstedelijkingsopgave in Brabant te realiseren, rekening houdend met de ontwikkelprincipes uit Hoofdstuk 3. Hierbij benutten we ook de uitkomsten van het plan-MER, dat ten behoeve van dit beleidskader is gemaakt, en de inzichten uit de onderzoeken die voor het Ontwikkelperspectief Stedelijk Brabant zijn opgesteld.

Werken aan nieuw instrumentarium

- **Water en bodem sturend:** hiervoor is 'de watersignaleringskaart' ontwikkeld. De signaleringskaart is raadpleegbaar via het klimaatportaal: www.klimaatadaptatiebrabant.nl/hulpmiddelen. Deze kaart is een hulpmiddel om te komen tot een goede afweging van nieuwe stedelijke ontwikkelingen, op lokaal en regionaal schaalniveau. De kaart brengt de geschiktheid van een gebied voor stedelijke uitleg, in relatie tot een klimaatbestendig en waterrobuust systeem, in hoofdlijnen in beeld. We werken, ook vanuit het Regionaal water- en bodemprogramma, samen met onze partners aan het actueel houden van dit instrument en werken we de systematiek verder uit.
- **Bodem:** het Programma Bodem werkt, samen met de waterschappen, de randvoorwaarden uit die bodem en ondergrond stellen aan de verstedelijkingsopgave, en vertalen dit samen met betrokken partijen naar een hanteerbaar en eenduidig afweegkader voor stedelijke ontwikkelingen.
- **Gebiedspaspoorten:** vanuit het beleidskader Leefomgeving werken wij aan een geactualiseerd gebiedspaspoort voor Brabant. Hierin staan de essentiële kenmerken van een gebied, die bepalend zijn voor de karakteristiek en kwaliteit van zo'n gebied. Hierdoor kunnen nieuwe ontwikkelingen bijdragen en inspelen op de karakteristieken in het grotere bovenlokale verband.

- **Groen/blauw:** de Storymap Natuurinclusieve verstedelijking, de Landelijk Maatlat voor een Groene Klimaatadaptieve Gebouwe Omgeving en de klimaatonderlegger zijn de afgelopen jaren ontwikkeld als instrumenten om te sturen op meer groenblauw in de stedelijke ontwikkeling. Komend jaar wordt een aanpak uitgewerkt om deze instrumenten in samenhang in te zetten. Hierbij wordt ook gebruik gemaakt van de resultaten van de Verkenning gezonde verstedelijking, die Het PON & Telos heeft gemaakt in opdracht van BrabantStad. Vanuit NOVEX Stedelijk Brabant wordt ingezet op het realiseren van een robuust landschappelijk raamwerk op het niveau van Stedelijk Brabant en het realiseren van regionale landschapsparken op het niveau van de stedelijke regio's.
- **Mobiliteit en verstedelijking:** samen met gemeenten en in afstemming met het Rijk, worden voor elke stedelijke regio multimodale mobiliteitspakketten opgesteld. Hierin staat een samenhangende aanpak waarbij een duurzame verstedelijkingsrichting wordt gekoppeld aan het creëren van meer nabijheid en het minder, schoner, efficiënter en veilig verplaatsen.
- **Circulair bouwen:** samen met gemeenten en ketenpartners uit de Brabantse bouw maken we afspraken over circulaire gebiedsontwikkeling. Hierbij wordt Het Nieuwe Normaal als raamwerk, met indicatoren en ambitieniveaus, voor circulair bouwen gebruikt. Met deze partners werken we toe naar geformaliseerde afspraken betreft toekomstbestendig bouwen, waarbij integraal wordt gekeken naar duurzaamheidsdoelstellingen en versnelling van de woningbouw.

- **Energiesysteem:** de provincie ontwikkelt een raamwerk voor een energieparagraaf en we vragen gemeenten en initiatiefnemers nadrukkelijk om deze te gebruiken bij het opstellen van beleid, omgevingsplannen en concrete projectplannen. Hiermee wil de provincie partijen bewust maken van het belang van het meenemen van de duurzame energieopgave in concrete plannen en projecten en daarmee aandacht te besteden aan het fysieke ruimtebeslag en de relatie met de omgevingskwaliteit.

4.2.3 Mogelijk maken

De provincie wil de komende jaren een stevige bijdrage leveren aan de transformatieopgaven in Brabant. Dit is belangrijk vanwege het urgente en complexe karakter van het transformatievraagstuk. Transformatie van stedelijke gebieden heeft een grote, ook economische, betekenis voor de omgevingskwaliteit van onze steden en dorpen, en draagt bij aan een aantrekkelijk woon-, leef- en vestigingsklimaat. We bouwen voort op de lijnen die in de afgelopen jaren zijn ingezet.

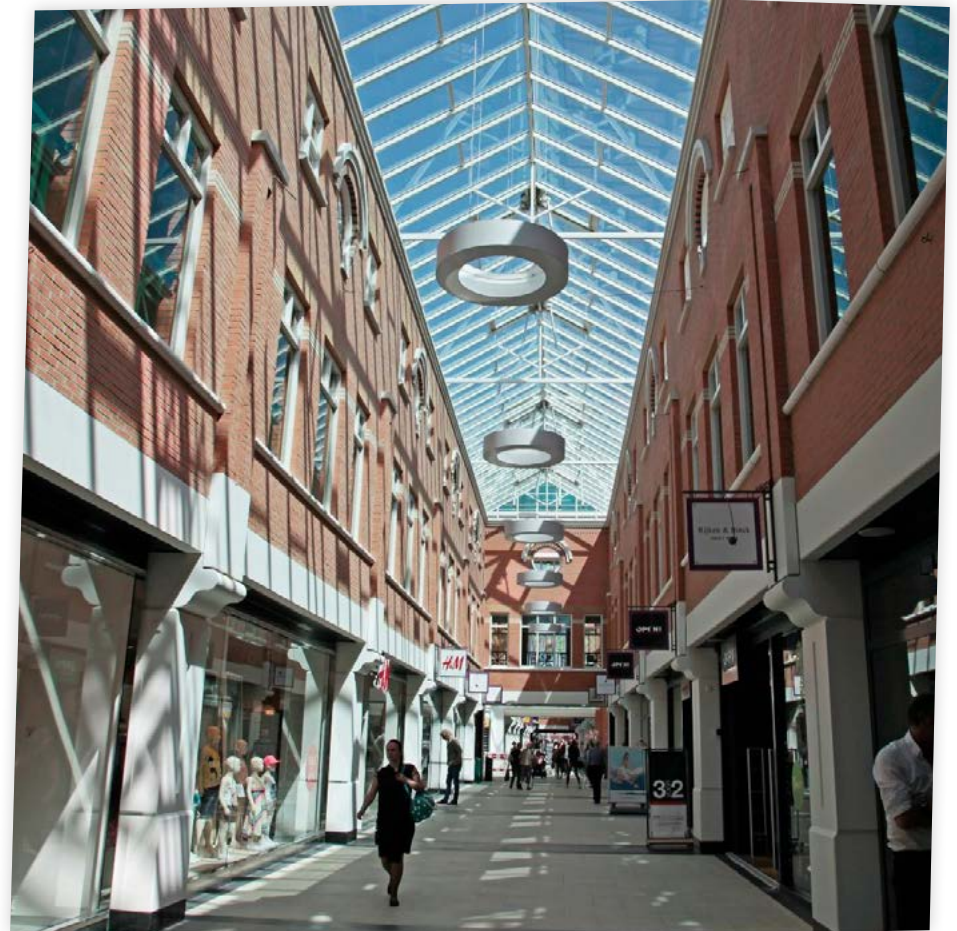
Op onderdelen wordt de bestaande aanpak geïntensiveerd en versneld, deels afhankelijk van de beschikbare middelen. De transformatieopgave is immers enorm. De transformatieopgaven spelen in het hele bebouwde gebied van steden en kleine kernen. Dit betekent dat we, naast het vergroten van de bewustwording en de beleidsmatige aspecten rond duurzame verstedelijking, actief willen deelnemen aan stedelijke gebiedsontwikkelingen. Met een werkwijze die nauw aansluit op onze behoefte om meer

gebieds- en ontwikkelingsgericht te werken. Hierbij gebruiken we een mix van instrumenten. Variërend van inzet van kennis, kunde en ons netwerk, ons ruimtelijke orderings-instrumentarium tot de inzet van (financiële) instrumenten van het provinciale Ontwikkelbedrijf. Gebiedsontwikkelingen zijn langjarige processen die verschillende fases kennen. We bouwen daarom voort op voorgaande bestuursperiode, waarin we participeerden in de planontwikkeling en -uitvoering van omvangrijke, complexe stedelijke gebiedsontwikkelingen in de (spoorzones en centra van de) 12 grootste steden.

Gezien de grote transformatieopgave en omdat we als provincie, gelet op de beschikbare capaciteit en middelen, selectief moeten zijn, willen we met deze 12 grootste steden snel bepalen of er een verdere rol is van de provincie en welke dat dan is. Voor eventuele nieuwe locaties, die we vanuit 'mogelijk maken' willen invullen, kijken we in eerste instantie naar het provinciaal belang en in welke mate het netwerk in staat is deze opgaven op te pakken. De afspraken die wij hebben gemaakt met onze partners zijn inhoudelijk leidend en het bestuursakkoord kaderstellend.

Dit wordt uitgewerkt in de uitvoeringsagenda Wonen en Werken. In deze uitvoeringsagenda redeneren we vanuit rolneming: de provincie bepaalt haar rol in de gebiedstransformaties en stelt op basis daarvan de middelen beschikbaar. Deze keuzes worden aan de hand van een helder afweegkader transparant gemaakt voor de provincie en voor gemeenten. Grootschalige investeringen, bijvoorbeeld op het vlak van mobiliteit, klimaat, energiesysteem en economisch vestigingsklimaat, zijn vaak randvoorwaardelijk om een gebiedsontwikkeling van de grond te krijgen. De opgave is daarmee integraal. De insteek is dan ook om deze bredere investerings- of dekkingsopgave binnen de provincie te borgen, door andere middelen aan te wenden of slimme combinaties te maken. Dit vraagt om een nadere uitwerking en afstemming met de andere betrokken programma's.

4.3 Bouwen en wonen in sterke steden en vitale kernen

De woningbehoefte is groot. Hiervoor moet naast nieuwbouw van woningen ook gekeken worden naar het potentieel in de bestaande woningvoorraad. Zo kan de bestaande voorraad weer beter gaan aansluiten op de veranderende woonbehoefte en wordt de bestaande voorraad beter benut. De provincie heeft hierbij vooral een regisserende, agenderende en stimulerende rol. In de komende jaren is onze inzet gericht op versnelling van het bouwtempo, zorgen voor voldoende kwantitatief én kwalitatief planaanbod in omgevingsplannen en woningbouwprogramma's met aandacht voor betaalbaarheid, toekomstbestendigheid en gerichtheid op de vraag vanuit de markt, realisatie van nieuwe woonvormen en zorgvuldig ruimtegebruik.

4.3.1 Richting geven: Regionale samenwerking

We versterken in Brabant de samenwerking op de regionale woningmarkt. Als uitwerking van de bestuurlijke afspraken Rijk-Provincie zijn regionale woondeals gesloten met een groter accent op de kwalitatieve samenstelling van het planaanbod en de inzet van het woningbouwprogramma voor bredere, vaak ruimtelijk-kwalitatieve doelen, zoals transformatie, en toekomstbestendig bouwen. Voor de korte termijn zet de provincie in op regionale afspraken waarin wordt gestuurd op:

- Voldoende harde plancapaciteit op de korte termijn en de feitelijke realisatie van plannen. Voor de voortgang en continuïteit in de bouw is het daarbij van belang dat het aanbod van nieuwe woningen en woonmilieus voldoende aansluit op de veranderende vraag. Als vraag en aanbod onvoldoende 'matchen', kunnen tal van woonbehoeften niet worden gerealiseerd en wordt er een te eenzijdig woningbouwprogramma gerealiseerd. Thema's die hierbij een rol spelen zijn: betaalbaarheid, bouwen voor starters en jongeren, toekomstbestendig bouwen met een lage energierekening en de vraag naar nieuwe en flexibele woonvormen.
- Betaalbaarheid is een belangrijk onderdeel van de (sub)regionale 'wonen-agenda'. Het is een van de centrale thema's in de regionale woondeals, met de afspraken tussen Rijk en provincie als basis.
- In grote lijnen sluiten de accentverschuivingen, die we de laatste jaren zien in het planaanbod, aan op de veranderende woonbehoefte. Al zijn op onderdelen – denk bijvoorbeeld aan betaalbaarheid, flexwoningen, wonen in combinatie met zorg of collectieve woonvormen – nog flinke stappen te zetten.
- Voor de middellange termijn is het uitgangspunt 'ruimte te houden' en niet te veel van het toekomstig woningbouwprogramma vast te leggen in hard planaanbod. Vooral niet waar die zijn gericht op uitbreidingslocaties. De ervaring leert immers dat zich telkens nieuwe mogelijkheden voordoen om binnen het bestaand stedelijk gebied woningbouw te realiseren op transformatie- en inbreidingslocaties. Deze adaptieve houding zorgt er ook voor dat we tijdig kunnen bijsturen als de woningbouwproductie achterblijft.

4.3.2 Mogelijk maken: Versnelling en nieuwe woonvormen

Tempo kunnen maken hangt sterk af van een groot aantal, veelal externe factoren. Vanuit de provincie dragen we langs tal van lijnen bij aan het 'op tempo houden' van de woningbouw, bijvoorbeeld via de Flexpool Versnelling Woningbouw. Hiermee stelt het Rijk extra middelen ter beschikking om bestaande plannen versneld uitvoeringsgereed te krijgen.

De wijze waarop mensen willen samenwonen en -leven verandert en de behoefte aan nieuwe woonvormen neemt toe. De komende jaren willen wij, naast het versterken van de positie van nieuwe woonvormen in de planning en programmering van gemeenten en bouwpartijen (richting geven), ook mogelijk maken dat meer van dergelijke woonvormen worden gerealiseerd ('verrijk het bestaande'). Dit vraagt ook om voldoende ruimte.

Voor incidentele woningbouw in het landelijk gebied op geschikte plekken, bieden wij maatwerkmogelijkheden. Met de regeling 'Maatwerk met als doel omgevingskwaliteit', zoals opgenomen in de omgevingsverordening met bijbehorende beleidsregel, wordt ingespeeld op de vraag naar een toenemende diversiteit aan woningtypen en wordt een brede variatie aan woonvormen mogelijk gemaakt, mits passend in de omgeving. Daarnaast zijn er maatwerkmogelijkheden voor flexwonen, wonen met zorg en collectieve woonvormen in het landelijk gebied.

In het mogelijk maken van nieuwe woonvormen, richten we ons met name op collectieve wooninitiatieven, sociale ondernemingen en flexwoningen.

Collectieve woonvormen en sociale ondernemingen

De subsidieregeling 'Collectieve woonvormen en sociale ondernemingen' is ontwikkeld om initiatieven van bijvoorbeeld CPO-groepen, wooncoöperaties of sociale ondernemers met een wooninitiatief (groepswonen, woonzorgboerderij e.d.) te ondersteunen in de haalbaarheids- en ontwikkelfase van het wooninitiatief.

Flexwoningen

De vraag van huishoudens naar flexibele woonvormen en tijdelijke huisvesting neemt de laatste jaren sterk toe. We zetten ons in om, samen met gemeenten, op korte termijn tijdelijke huisvesting mogelijk te maken. Dit doen we door in Brabant circa 2.000 flexwoningen te organiseren. Daarmee willen we bijdragen aan de kwantitatieve (versnelling) en kwalitatieve opgaven (veranderende vraag). We onderzoeken welke constructies hierbij kunnen ondersteunen.

4.4 Versnellen van de verduurzaming van bedrijventerreinen en een passend en toekomstbestendig aanbod van werklocaties

We zetten via regionale samenwerking in op een zorgvuldige en vraaggerichte ontwikkeling van werklocaties. De provincie stimuleert zorgvuldig en duurzaam ruimtegebruik op bestaande en nieuwe werklocaties, het benutten van synergie met omliggende gebieden en stimuleert waar mogelijk en van toegevoegde waarde functiemenging en meervoudig ruimtegebruik. Tegelijkertijd vragen grootschalige logistiek, grootschalige bedrijvigheid en bedrijven met een milieuhinderprofiel om aanvullend (boven)regionaal beleid.

4.4.1 Richting geven: Regionale samenwerking en afspraken

Bedrijventerreinen:

Met de vier Brabantse regio's worden regionale afspraken gemaakt over bestaande en nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen. De afspraken gaan over de programmering, de verduurzaming, beschikbare ruimte voor bedrijven met grote impact op de omgeving en de wijze waarop wij samenwerken. Uitgangspunt bij het maken van afspraken is het principe van vraaggericht ontwikkelen. Naar aanleiding van de prognoses ruimtebehoefte bedrijventerreinen (2022), zetten we bij de herijking van de regionale afspraken in op:

- Een integrale afweging van nieuwe grootschalige werklocaties, voorafgaand aan programmering;
- Een adaptieve bedrijventerreinprogrammering op minimaal laag-scenario uit de prognose bedrijventerreinen;
- Duidelijke profielen voor nieuw te ontwikkelen terreinen;
- Zorgvuldige uitgifte van bedrijventerreinen;
- Voldoende locaties en ontwikkelruimte voor grootschalige logistiek met regionale meerwaarde.

Onze inzet in de regionale bedrijvenloketten en de begeleiding van vraaggerichte ontwikkelingen zijn daarbij belangrijk, zodat we die continueren.

Ruimtelijk economische verkenning en ruimtelijk economische visie

Een op te stellen, provinciale ruimtelijk economische visie geeft richting aan welke bedrijvigheid we in Brabant nodig hebben, welke economie we in Brabant willen en welke ruimtelijke keuzes hiervoor de komende jaren nodig zijn. Deze richting en visie hebben we ook nodig in de samenwerking met onze partners. In aanloop naar een ruimtelijk economische visie stellen we een ruimtelijk economische verkenning op. Hierin worden verschillende beleidsopties inzichtelijk gemaakt.

Aanpak (X)XL logistiek

De afgelopen jaren hebben we samen met gemeenten een selectief clusteringsbeleid voor grootschalige logistiek ontwikkeld. Dit clusteringsbeleid is juridisch geborgd in de Omgevingsverordening. Doordat de ontwikkelingsmogelijkheden voor grootschalige logistiek in Brabant hierdoor beperkt zijn, kan er effectief gestuurd worden op regionale meerwaarde bij de ontwikkeling van nieuwe locaties en bedrijfsvestigingen. We blijven het selectieve clusteringsbeleid waar nodig optimaliseren, bijvoorbeeld door afspraken met andere provincies en het Rijk.

Retail

Het maken van regionale afspraken over een toekomstbestendige detailhandelsstructuur, die bijdraagt aan een vitaal woon- en leefklimaat, zien wij als een regionale aangelegenheid. Met monitoring houden we de ontwikkelingen in de Brabantse retail in de gaten.

4.4.2 Beweging stimuleren: Verduurzaming van bedrijventerreinen

De provincie versnelt met 'Grote Oogst' de vergroening en verduurzaming van bedrijventerreinen en hiermee indirect ook de herontwikkeling van bedrijventerreinen. Enerzijds omdat duurzame bedrijventerreinen een belangrijke voorwaarde zijn voor een toekomstbestendige economie. Anderzijds omdat bedrijventerreinen een substantiële bijdrage kunnen leveren aan de beleidsdoelstellingen op het gebied van energie, circulariteit, klimaatadaptatie, biodiversiteit en stikstof. Met Grote Oogst werkt de provincie aan structurele samenwerkingen op de 12 terreinen, met concrete plannen van aanpak om de bedrijventerreinen samen met partners te verduurzamen en vergroenen. Deze terreinen zijn uit onderzoek naar voren gekomen, vanwege de grote gecombineerde opgaven die er liggen én de kansen die dit met zich meebrengt voor de verduurzaming, circulair gebruik en vergroening.

Zo zijn de geselecteerde terreinen samen goed voor 53% van het energieverbruik op Brabantse bedrijventerreinen. Uiteindelijk streeft de provincie naar een materiaal- en energiebesparing van 50% in 2030. Bedrijventerreinen zijn dé plek om daar een slag in te slaan.

Gelet op onze ambities, bekijken wij ook of de bestaande Plannen van Aanpak kunnen worden versterkt en verbreed met andere verduurzamingsthema's, zoals mobiliteit. Bijvoorbeeld door slim gebruik te maken van nieuwe rijksregelingen. We breiden de Grote Oogst aanpak uit naar meer terreinen, waarbij vooral via de opgave van energietransitie wordt ingezet op het verminderen van de stikstofuitstoot.

4.4.3 Mogelijk maken: Gebiedsontwikkelingen en campusontwikkelingen

Om Brabant toekomstbehendig te maken, werken we mee aan de locatieontwikkeling van werklocaties met een substantiële bijdrage aan de voor Brabant belangrijke ecosystemen. Vanwege hun maatschappelijke impact, strategische waarde en financieel rendement, blijven we de ontwikkeling van toplocaties zoals campussen ondersteunen. We concentreren ons op ontwikkelingen die bijdragen aan de sterke clusters van Brabant en bijdragen aan onze innovatiekracht.

- Per initiatief kijken we op welke wijze wij vanuit meerwaarde invulling geven aan onze rol en welke instrumenten daarbij horen. We kunnen bijvoorbeeld optreden als initiatiefnemer, kennis delen, advies geven of het procesmanagement of de rol van projectleider op ons nemen. We kunnen ook medefinancier zijn en een rol pakken met ons Ontwikkelbedrijf, immunisatieportefeuille of via een deelneming. Hiervoor herijken we het bestaande afweegkader.
- De ontwikkeling van campussen, innovatiedistricten en fieldlabs zijn belangrijk voor de ontwikkeling van een toekomstbehendige economie en een duurzaam stedelijk netwerk. De huidige plannen van de provincie, voor campussen en innovatiedistricten, worden omschreven in de uitvoeringsagenda 'Versterking campussen, stedelijke innovatiedistricten, fieldlabs en hybride leeromgevingen 2021-2023'.

5 Financiën, aandachtspunten en indicatoren

Onze inzet voor Sterke Steden en Vitale dorpen is in dit beleidskader op hoofdlijnen gepresenteerd. In een uitvoeringsagenda, voor de periode vanaf 2024, werken wij uit hoe wij de ambitie en doelen willen realiseren. Daarbij wordt ook de omvang van onze financiële inzet op bepaalde ambities opnieuw bepaald.

5.1 Risico's en kansen voor de uitvoering van dit beleidskader

- Niet voldoende middelen en capaciteit beschikbaar om alle ambities, kwantitatief en kwalitatief, waar te maken.
- Voor uitwerking van de integrale verstedelijkingsstrategie zijn we afhankelijk van meerdere programma's.
- De Ontwikkelstrategie voor Stedelijk Brabant en de ambitie uit dit beleidskader kent een hoog ambitieniveau. Voor de financiering zijn we deels afhankelijk van het Rijk. Met partners zetten we daarom maximaal in om samen op te trekken richting Rijk en Europa.
- Doordat er veel investeringen nodig zijn op thema's die randvoorwaardelijk zijn voor een duurzame verstedelijking, zoals in het energienetwerk of mobiliteit, kan bijvoorbeeld het tempo van woningbouw en de ontwikkeling van

bedrijventerreinen in het geding komen. Dat geeft spanning om dan de integrale sturing los te laten.

- Door onder andere arbeidstekorten, corona, de energiecrisis en netwerkschaarste stijgen de bouwrijzen, waardoor de ambities uit dit kader onder druk staan.
- Een kans is het meer conceptueel en industrieel bouwen, wat vergeleken met de traditionele manier van bouwen minder tijd, arbeidskracht en vervoersstromen kost. Door het daarbij toepassen van biobased materialen, kan het bijdragen aan zowel klimaatdoelstellingen als de versnelling van de woningbouwopgave.
- Het Rijk wil de komende jaren met meer regie en meer tempo aan de slag. Het Rijk ziet daarbij ook een stevige(re) rol weggelegd voor de provincie, o.a. met betrekking tot de regionale woondeals, NOVEX-stedelijk Brabant, de betaalbaarheid van het wonen, het PMIEK en het leggen van de ruimtelijke puzzel. Taken en verantwoordelijkheden voor de provincies kunnen hierdoor aangevuld worden. Daarnaast is het de verwachting dat het Rijk komende jaren hun Nationale Omgevingsvisie uitwerkt in meer structurerende en richtinggevende keuzes in de Nota ruimte. Hierdoor ontstaan er ook meer bestuurlijke tafels. Met partners willen we werken aan een effectieve governance.

- Ook het juridisch instrumentarium wordt aangescherpt. De huidige wetgeving geeft al verschillende mogelijkheden om te sturen, aanvullend daarop wordt wetgeving voorbereid om de regie op volkshuisvesting – bijvoorbeeld gericht op meer betaalbare woningbouw en het bouwen voor aandachtsgroepen – verder te versterken, voor zowel Rijk als provincies en gemeenten via het traject van het wetsvoorstel ‘Wet versterken regie volkshuisvesting’.

5.2 Financiën

In dit voorstel zijn ambities opgenomen, met name ten aanzien van Stedelijke gebiedsontwikkeling, waarvoor onvoldoende middelen (ook voor capaciteit) beschikbaar zijn. De afweging of en hoeveel middelen voor het realiseren van deze ambities beschikbaar komen, vindt plaats in het kader van de uitwerking bestuursakkoord waarover Provinciale Staten bij de Perspectiefnota 2025 besluiten.

5.3 Doelstellingen en indicatoren

Om de komende jaren de voortgang in de uitvoering te kunnen monitoren, zijn indicatoren nodig. Peilstokken die de stand van zaken weergeven in een waarde. Daarvoor moeten nieuwe gegevens verzameld worden. De onderstaande indicatoren nemen we op in de begroting, met de aantekening dat sommige indicatoren nog om nadere concretisering en uitwerking vragen.

Actielijn 1: Integraal werken aan het toekomstbestendig maken van het stedelijk netwerk

We zetten ons in voor de doorontwikkeling van integraal en gebiedsgericht samenwerken met partners aan stedelijke transformatiegebieden, gericht op het verbeteren van de omgevingskwaliteit en toekomstbestendig maken van het stedelijk netwerk.

Indicator: 1 keer per 2 jaar een kwalitatieve monitor naar de ontwikkeling van het stedelijk netwerk van Noord-Brabant; 1e uit te voeren in 2024.

In paragraaf 4.2.2. is aangegeven dat we een integrale monitor opzetten, gekoppeld aan meervoudig ruimtegebruik en het beter benutten van de bestaande ruimte. Hierin nemen we indicatoren op die door onder andere PBL worden berekend, zoals de Netto floor space index binnen stedelijk gebied (waarbij het streven zich richt op een toename) en een indicator voor meervoudig ruimtegebruik (door een percentage van het bebouwd oppervlak dat zowel een woon- als werkfunctie heeft). In een meer kwalitatieve monitor duiden we bijvoorbeeld of hierbij ook verschillen in Brabant bestaan.

Indicator: 1 keer per 2 jaar een kwalitatieve evaluatie naar de doorontwikkeling van het integraal en gebiedsgericht samenwerken in stedelijke transformatiegebieden; 1e uit te voeren in 2025.

Op het vlak van stedelijke gebiedsontwikkelingen hebben we te maken met langdurige trajecten, waar vorm wordt gegeven aan doelstellingen uit dit beleidskader en aan doelstellingen uit andere beleidskaders. Er is daardoor geen indicator beschikbaar die de voortgang op dit gebied goed kan beschrijven of dat de doelstellingen worden behaald. Met een kwalitatieve evaluatie houden we de vinger aan de pols.

Actielijn 2: Bouwen en wonen in sterke steden en vitale dorpen

We zetten ons ervoor in dat er steeds voldoende woningbouwplannen zijn voor het benodigde bouwtempo, op de goede plekken, die bijdragen aan het versterken van de omgevingskwaliteit van steden en dorpen en aansluitend op de veranderende kwalitatieve vraag met een gevarieerd en bij de behoefte passend aanbod.

Indicator: Toename woningvoorraad.

In de periode 2023 tot en met 2035 worden er circa 165.000 woningen aan de Brabantse voorraad toegevoegd. Dat is een gemiddeld jaarlijkse groei van circa 13.500 woningen. De indicator betreft de netto toename van de woningvoorraad, waarbij ook rekening wordt gehouden met onder andere sloop en 'toevoegingen anderszins'. De voorraadgroei bestaat voor 30% uit sociale huurwoningen en in totaal voor twee derde uit woningen in het betaalbare segment, waarbij de prijsgrenzen jaarlijks worden aangepast of geïndexeerd. Tussen 2023 en 2035 betekent dit een groei van de voorraad met:

- 49.500 sociale huurwoningen (ca. 4.125 per jaar);
- 60.500 middeldure huur- (< €1.125,-) én betaalbare koopwoningen, onder de grens van €390.000 (ca. 5.000 per jaar).

Indicator: Zorgvuldige inpassing van nieuwe woonruimte.

Onze inzet is er op gericht om ten minste vast te houden aan de lijn van de afgelopen jaren, waarin gemiddeld genomen twee derde van de woningbouw in Brabant op binnenstedelijke locaties en in leegstaand kantoor-, winkel- en ander vastgoed is gerealiseerd in onze steden en dorpen.

Actielijn 3: Versnellen van de verduurzaming van bedrijventerreinen en een passend en toekomstbestendig aanbod van werklocaties

We zetten ons in voor duurzame en toekomstbestendige werklocaties in Brabant, die bijdragen aan een toekomstbestendige economie voor Brabant.

Indicator: Ontwikkeling van werklocaties.

Oppervlakte harde en geprogrammeerde plancapaciteit voor nieuwe werklocaties, ten opzichte van de uitbreidings- en vervangingsvraag in het laagscenario tot en met 2030. Hierbij hanteren wij een streefwaarde van 100%.

De prognose uit 2022 laat zien dat we met 93% aan geprogrammeerde plancapaciteit (peildatum 1-1-2022) te weinig harde plancapaciteit hebben voor de uitbreidingsvraag in het laagscenario. De plancapaciteit wordt uitgesplitst naar type werkmilieu: campus/innovatiedistrict, gemengd stedelijk, regulier, grootschalige distributie en grootschalige productie.

Indicator: De voortgang van de verduurzaming van Grote Oogst terreinen.

Er wordt een monitor opgezet om de projectvoortgang van de activiteiten op Grote Oogst terreinen kwalitatief te volgen. Daarnaast bestaat de monitor uit een kwantitatief deel over de toestand van verduurzaming op deze bedrijventerreinen. Doel van Grote Oogst is om te komen tot 50% verduurzaming in 2030 op het gebied van energie- en materiaalgebruik op deze terreinen.

Bijlage 1

Over dit beleidskader is door veel partijen meegedacht. Hierbij zijn overlegmomenten t.b.v. het NOVEX-gebied Stedelijk Brabant benut om de richting van het beleidskader met partners te bespreken. Daarnaast namen onderstaande partijen deel aan de participatiebijeenkomst van het beleidskader op 2 juni 2022. Ook was er tijdens Brabant Ontmoet (14, 15 en 16 juni 2022) een stand met Wonen, Werken & Leefomgeving, waar input op onderdelen één op één met aanwezige stakeholders is besproken.

Tijdens de stakeholderbijeenkomst op 2 juni is gesproken met vertegenwoordigers van de volgende organisaties:

- Arcadis
- Bureau Berenschot
- BPD Ontwikkeling B.V.
- Brabant Water
- Brabant Advies
- Brabantse Milieufederatie
- Broboor
- Ministerie van BZK
- Droomwonen
- Enexis
- Gemeente Altena
- Gemeente Asten
- Gemeente Bladel
- Gemeente Boekel
- Gemeente Boxtel
- Gemeente Breda
- Gemeente Cranendonck
- Gemeente Deurne
- Gemeente Drimmelen
- Gemeente Eersel
- Gemeente Eindhoven
- Gemeente Etten-Leur
- Gemeente Geertruidenberg
- Gemeente Gemert-Bakel
- Gemeente Goirle
- Gemeente Hilvarenbeek
- Gemeente Land van Cuijk
- Gemeente Loon op Zand
- Gemeente Maashorst
- Gemeente Meierijstad
- Gemeente Moerdijk
- Gemeente Nuenen
- Gemeente Oss
- Gemeente Reusel-De Mierden
- Gemeente 's-Hertogenbosch
- Gemeente Sint-Michielsgestel
- Gemeente Someren
- Gemeente Son en Breugel
- Gemeente Steenbergen
- Gemeente Tilburg
- Gemeente Veldhoven
- Gemeente Vught
- Gemeente Waalwijk
- GGD Hart voor Brabant
- Het Pon & Telos
- KBO-Brabant
- Louter Advies en Projectmanagement
- Mooiland
- MORE Projectbegeleiding
- Mozaiek Dommelvallei
- Natuurmonumenten
- Newae
- NS
- Omgevingsdienst Brabant-Noord
- Omgevingsdienst Midden- en West-Brabant
- Omgevingsdienst Zuidoost Brabant
- Pouderoyen Tonnaer
- Reizigersoverleg Brabant
- RNOB
- Stec Groep
- Sweco
- Trefpunt Groen Eindhoven
- Van Dun Advies
- Veiligheidsregio Brabant Noord
- Veiligheidsregio Midden- en West-Brabant
- Vereniging Kleine Kernen Noord-Brabant
- Waterschap Aa & Maas
- Waterschap Brabantse Delta
- Waterschap de Dommel
- ZLTO

Dit is een uitgave van:
Provincie Noord-Brabant
Postbus 90151
Brabantlaan 1
5200 MC 's-Hertogenbosch
www.brabant.nl
Mei 2024